

**ПОЛИТИКАТА И НАСОКИТЪ
НА ДЕМОКРАТИЧЕСКИЯ СГОВОРЪ**

РЕЧЬ НА

г. проф. АЛ. Ц. ЦАНКОВЪ,
ПРЕДСЕДАТЕЛЪ НА НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ,
държана на публичното събрание, устроено въ
гр. Плъвенъ на 4 декемврий 1927 год.

ИЗДАНИЕ

на

**Плъвенското околийско бюро
на Демократическия сговоръ**

Робинзон Крузо № 3

ПОЛИТИКАТА И НАСОКИТЪ НА ДЕМОКРАТИЧЕСКИЯ СГОВОРЪ

РЕЧЬ НА

г. проф. **АЛ. Ц. ЦАНКОВЪ**,
ПРЕДСЕДАТЕЛЪ НА НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ,

държана на публичното събрание, устроено въ
гр. Плъвенъ на 4 декемврий 1927 год.

ИЗДАНИЕ

на Плъвенското околийско бюро
на Демократическия сговоръ

януари 1993 г.

Спомени от Богдан Ламбрев Янев.

Умрял на 08. III. 1993 г.

Политиката и насокитѣ на Демократическия сговоръ.

(Речь, държана отъ председателя на Народното събрание г. проф. Ал. Ц. Цанковъ на публичното събрание, устроено въ гр. Пльвенъ на 4 декемврий 1927 год. въ салона на д-во „Съгласие“.
(Посрещнатъ съ „ура“! и бурни ржкоплѣскания).

Почитаемо събрание! Единъ погледъ само върху живота на свѣта днесъ ще ни убеди, че човѣчеството преживѣва бурни, неспокойни дни. Борби социални, борби политически раздрусватъ човѣчеството и Европа. И не само Европа—раздрусанъ е цѣлиятъ свѣтъ. Като че-ли съвременната цивилизация е застрашена. Оная Европа, която ние знаехме до войната, днесъ е разнебитена. Тя не сжществува като едно цѣло. Наистина, следъ войнитѣ на Наполеона Европа преживѣ спокойно единъ периодъ отъ близо 100 години — разбира се, ако забравимъ френско-пруската и пруско-австрийската войни. Презъ тоя периодъ, отъ Наполеоновитѣ войни до голѣмата война, други по-крупни военни събития Европа не познава. Може да се каже, че Европа прекара единъ периодъ отъ едно столѣтие въ миръ и спокойствие. Но презъ тия 100 години Европа се укрепваше. Презъ този периодъ разцѣвтятъ епохата, наречена въ науката „епоха на капитализма“. Наполеоновитѣ войни, обаче, направиха превратъ въ живота на Европа. Следъ поражението на Наполеона при Лайпцигъ и Ватерло, Виенскиятъ конгресъ, който прилича много на сегашното Общество на народитѣ, установи картата на Европа. Създаде се онази Европа, която ние имахме до послѣдната война — Европа, изградена на принципитѣ на Великата френска революция, и на голѣмия дипломатически принципъ „равновесие въ свѣта“. По силата на тоя принципъ на равновесие се създаде австро-унгарската монархия, която днесъ вече не сжществува или сжществува въ единъ малкъ, жалкъ видъ. Знаменитиятъ държавникъ Метернихъ се стараяше, съ маневритѣ, които много изкустно аранжиралъ на Виен-

ския конгресъ, да създаде не само Европа, която познаваме до войнитѣ, но и да отблъсне, да парира принципитѣ на Великата французка революция. Той създаде Свещения съюзъ, който трѣбваше да охрани абсолютната монархия въ Европа. Но времето и идеитѣ, които остави французката революция, излѣзоха по силни. Монархическа Европа изчезна — яви се парламентарна и демократична Европа, която ние знаемъ непосредствено до голѣмата война. Тая Европа днесъ вече, уви, не съществува, тя изчезна, и онова равновесие, което царѣше 100 години, е разнебитено.

Последната голѣма война между народитѣ предизвика голѣми трансформации въ живота на човѣчеството, ние днесъ живѣемъ въ бурни дни, въ една епоха на страшна и незапомнена всестранна криза — икономическа, криза политическа, криза социална. Страниятъ хаосъ, който цари днесъ въ свѣта, се дължи на войната. На какво се дължи голѣмата война, ще видимъ следъ малко. Единъ ученъ бѣ казалъ неотдавна: „Азъ не мога си представя човѣчеството безъ войни“. Можемъ да кажемъ, че всички голѣми епохи на цивилизацията сж започнали и съ свършвали съ нѣкоя голѣма война. Позволете ми една малка екскурзия изъ историята. Гръцко-персийскитѣ войни сломиха асировавилонската цивилизация и издигнаха културата и цивилизацията на древна Елада. Пуническитѣ войни между Римъ и Картагенъ унищожиха домогванията на древнитѣ африкански народи за надмощие въ Европа и Срѣдиземното-море. Великата френска революция завърши срѣднитѣ вѣкове съ Наполеоновитѣ войни и откри пѣтя на ерата, въ която живѣехме до голѣмата война — епохата на капитализма. А голѣмата война, която приживѣхме, въ която взехме участие, завърши друга една епоха на съвременната цивилизация. Азъ не казвамъ, че тая война унищожил нашата цивилизация или че ще я унищожил. Но трѣбва да кажа, че голѣмата война завърши една епоха въ човѣшкия прогресъ и откри нови перспективи въ живота на народитѣ.

На какво се дължи последната голѣма война между народитѣ?

Тя се дължи на голѣмия икономически напредѣкъ на свѣта, на стремленията на голѣмитѣ и богати държави да откриятъ пазари на своитѣ индустрии, да намератъ източници за сурови материали за своята промишленостъ, да се откриятъ свободни пѣтища на икономически напредѣкъ. А това надпреварване на голѣмитѣ държави е резултатъ на развитието на капитализма или по-право на онова едностранчиво развитие на икономическия животъ, което индустриализира свѣта. Свѣтътъ, наистина, се бѣше индустриализиралъ: почти всички държави, безъ изключение, а най-вече голѣмитѣ държави, развили и засилили своитѣ индустрии дотамъ, че всѣка държава поотдѣлно почна да чувствува, че се задушаватъ и дирѣше начини за отварянето на нови перспективи за прогресъ, за напредѣкъ. Ето, следователно, причината на голѣмата война: борба за пазари, борба за колонии, борба за пѣтища. И когато една отъ най-младитѣ въ икономическо отношение държави се опита да си открие простори за своя стопански напредѣкъ и се спусна отъ Хелголандъ къмъ Багдатъ, нейния пѣтъ биде препрѣченъ отъ другитѣ държави и се започна голѣмата война. Всички държави, които се намѣсиха въ тая война си поставиха за задача да откриятъ нови простори за своя стопански напредѣкъ. Но разреши ли войната тия проблеми? Смело можемъ да кажемъ, че тя не ги разреши. И не само не ги разреши, но тя предизвика тоя хаосъ и тия пертурбации, на които ние днесъ сме свидетели и които така тежко изживяваме. Войната докара страшната финансова, икономическа, социална и политическа криза. Устоитѣ на съвременното общество и на държавата сж разколебани — не, тѣ сж разклатени. Държавата се огъва подъ напора на голѣми и страшни социални борби и като че-ли рискува всѣки денъ, всѣки моментъ да рухне. Уилсонъ казваше: „Ние започваме войната за да спасимъ свѣтовната демокрация“. Но биде ли спасена свѣтовната демокрация? Запазено ли бѣ старото равновесие? Установи ли се ново равновесие въ свѣта? Откри

ли войната наизтина нови перспективи? Внесе ли тя спокойствие или още повече отрови душата на човѣчеството и продължава да я трови още повече днесъ? Не, войната не оправда надеждитѣ, тя не разреши проблемитѣ, които си бѣ поставила. Днесъ свѣтътъ пакъ изнемогва отъ липсата на пазари, днесъ свѣтътъ пакъ дири колонии за сурови материали, но колониитѣ вече сами се индустриализиратъ, сами използватъ материалитѣ, които природата имъ е дала.

Какво представлява светътъ днесъ?

Погледнете днешната карта на Европа и ще видите единъ хаосъ. Ще видите, че не само голѣмата някогашна Австро-Унгарска монархия е изчезнала, но ще видите много новосъздадени, млади държави. Отъ 25 държави следъ Виенския конгресъ, следъ Наполеоновитѣ войни, днесъ европейскитѣ държави сж 35. Отъ 13 валути тогава, днесъ тѣ сж 27 — два пжти повече; изчезна така наречениятъ латински монетенъ съюзъ. Тогава Европа бѣше конституционно-монархическа — днесъ повечето отъ голѣмитѣ държави на Европа сж републики. Но заедно съ разклацането на монархизма разклатенъ е и парламентаризмътъ, разклатени сж и съвременнитѣ демократически институции. Тия институции, като че ли, сж компроментирани и затуй човѣчеството дири нѣкаква нова система на управление, търси начини на преустройство на държавата, за преорганизация на живота.

Войната спрѣ възхода на демокрацията.

Демокрацията днесъ е слаба. На много мѣста тя е принудена да отстжпи на диктатурата. Въ близо десетъ държави на цивилизования свѣтъ днесъ, съ Русия начело, има диктатура, а само въ Европа шестъ държави сж при режима на диктатурата. Войната не издигна демокрацията, тя не я възвиси, тя като че ли я деградира, унищожи. Войната, като че ли, ободри диктатурата. И човѣчеството днесъ е на единъ кръстопжтъ. То се люшка между диктатурата, лѣва или дѣсна, а други полагатъ всички усилия — между тия последнитѣ сме и

ние — да заздравятъ демокрацията, да я спасятъ, каквито и да сж нейнитѣ недостатъци, каквито и да сж недостатъцитѣ на съвременния парламентаризмъ, да я модернизиратъ и приспособятъ къмъ нуждитѣ на държавния и общественя животъ.

Накжде върви свѣтътъ?

Успокоява ли се той? Никой не може да каже нищо сигурно, но азъ съмъ отимистъ, защото вървамъ въ съзнанието на човѣка, въ разума на човѣшкия гений. Азъ вървамъ, че свѣтътъ ще се успокои и че ние ще заживѣемъ оттукъ нататкъ все по-спокойни и по-спокойни дни. Разбира се понѣкога прѣжжсвани съ бури и сътресения.

Но какво представлява Европа доедъ?

Преди всичко, тя е обеднѣла макаръ че всички производителни сили сж възстановени. Центърътъ на стопанския животъ днесъ е пренесенъ другаде. Едноврѣмешната богата, заможна Европа днесъ е бедна, тя трѣбваше да отстжпи своето първенство на американскитѣ Съединени-щати. Европа, която преди войната бѣше кредиторъ на Америка и имаше да взема отъ нея 4 милиарда долари, днесъ е длъжникъ на Америка съ 16 милиарда долари и трѣбва да работи, за да изплаща своитѣ дългове — да работи за Америка. Богатства, цивилизация, култура — като че всичко това се отправя задъ Атлантическия океанъ. И забележете, че всички голѣми войни, които сж имали икономическа подклада — а, безспорно, такава подклада имаше и голѣма война — сж били войни за съсрѣдоточаване на търговията около брѣговетѣ на известни морета. Въ древността и въ срѣднитѣ вѣкове икономическиятъ животъ бѣше съсрѣдоточенъ около брѣговетѣ на Срѣдиземно-море. Тамъ израстнаха и разни републики, начело на които стоеше древна Гърция и великиятъ Римъ, който намѣри достоенъ съперникъ въ лицето на Картагенъ. Пуническитѣ войни унищожиха Картагенъ, а гръцко-персийскитѣ войни сразиха азиатското влияние. Въ ново време, съ откриването на Америка, икономическиятъ животъ се

жду капитала и труда. (Бурни ржкоплескания). Капиталът ще държи смѣтка за нуждитѣ на труда, капиталът ще подири сътрудничеството на труда. Трудът не може да бжде игнориранъ повече, защото той се упражнява отъ милиони и милиони човѣшки сжщества, а капиталът се представлява отъ сравнително малко единици.

Азъ не съмъ защитникъ на тѣзи нови капиталистически организации, но само констатирамъ фактитѣ такива, каквито сж, виждамъ пжтя, по който тия организации вървятъ, и възможноститѣ, които откриватъ. Тѣ възбуждатъ нови надежди и върху тѣхъ се оповаватъ мнозина, които днесъ дирятъ способности да спасятъ човѣчеството отъ разорение и социални сътресения — като обуздаятъ или намѣрятъ начинъ да изгладятъ социалния конфликтъ на който сме свидетели днесъ между труда и капитала. Въ бждаще въ управлението на тия капиталистически предприятия ще бждатъ заинтересовани съ равно участие и дветѣ страни, но и държавата ще каже най-после своята дума, ще ги вземе ли подъ свое покровителство, ще туря ли своята тежка ржка въ тѣхния животъ или, най-сетне, ще ги преследва като врагове на прогреса и живота. Нормативната идея, идеята за организиране на икономическия животъ отъ най-авторитетната и най-безпристрастната власть, властта на държавата, не е загинала, тя като че ли се подема наново. Ще успѣе ли тя, не знамъ. Азъ не искамъ да бжда пророкъ. Само констатирамъ какъ тая идея шедствува наново. Дали тя ще победи, само времето ще ни покаже.

Така капитализмътъ дири да се приспособи къмъ новитѣ условия на живота. Но пита се: какъ ще се приспособятъ къмъ тежкитѣ условия на живота икономически слабитѣ? Отговарямъ: тѣ ще си помогнатъ чрезъ кооперацията, която въ цѣлъ свѣтъ се развива и добива таково широко право на гражданственостъ. Кооперацията се явява не само защитникъ на икономически слабитѣ, но и като тѣхенъ организаторъ съ цель да ги приспособи къмъ нуждитѣ на живота, да ги направи по-конкурентноспособни, по-жизнеспособни и издържливи на тежката конкуренция. Това е

великата задача на кооперацията,

която днесъ намира възторжени привърженици както у всички слоеве на населението, така и въ срѣдата на малки или голѣми общественици. И ние сме защитници не, ние, сме горещи приятели на кооперацията. Азъ смѣтамъ, че кооперацията, наредъ съ капитала и труда, ще движи икономическия напредъкъ, благоденствието на нашата страна, тѣй както сжщитѣ тия фактори движатъ напредъка и благоденствието на цѣлото човѣчество.

Следователно, чрезъ въвеждане придобивкитѣ на техниката въ организацията на капитализма, чрезъ преустройството на капиталистическитѣ предприятия на нови начала — ето срѣдствата, чрезъ които ще се разрешатъ голѣмитѣ проблеми, които животътъ днесъ ни слига.

Но вие ще питате: кога ще дойде всичко това?

Това облекчение кога ще настъпи? Вижете, днесъ ние страдаме, ние изнемогваме отъ беднотия! Кои ще бждатъ онѣзи щасливци, които ще доживѣятъ да видятъ живота, преустроень така, както Вие го сочите? — Кои ще бждатъ тия щасливци, и азъ не знамъ. А бихъ желалъ да доживѣя и азъ деня, когато ще видя осжществена новата реформа въ човѣшкия животъ. Всички бихме желали да видимъ по-скоро осжществени тия желания. А ако ние не доживѣемъ, ще доживѣятъ ония, които идатъ следъ насъ. Тѣ ще бждатъ по-честити отъ насъ, и нека бждатъ по-честити, защото тѣ не сж виновни за престжпленията, които се извършиха съ обявяването на войната. Тѣ не сж виновни за бедитѣ, които ние сами си направихме съ намѣсата ни въ голѣмата война. Честити ще бждатъ тѣ, а ние, съвременнитѣ, ще трѣбва съ спокойствие, съ трудолюбие и постоянство да вървимъ напредъ по пжтя, който ни сочи науката и техниката. Само така ще подготвимъ щастливо бждаще на грядущитѣ поколения, само така ще запазимъ нашия родъ, и ние нѣма да бждемъ изложени на проклетия и проругания отъ онѣзи, които

идатъ следъ насъ, че сме имъ оставили едно тежко наследство — единъ разнебитенъ, непоносимъ животъ.

Малка България страда, изживява тежки дни. Тя страда може би повече, отколкото всъгга друга държава. Тя страда, защото ние лѣхме обилни потоци отъ кърви, защото ние изгубихме цѣли богатства, защото отъ насъ отдѣлиха наши сънародници, които останаха да теглятъ ново чуждо робство. Ние изгубихме ценна, богата земя, а това наруши значително стопанското равновесие въ нашата страна.

Кризата.

която изживяваме, е резултатъ, отражение на общоевропейската криза. Но вие ще кажете: това всѣки денъ го слушаме; всѣки отъ насъ знае, че България страда отъ войнитѣ, че тя страда тъй, както страдатъ всички държави, но какъ ще ни се помогне на насъ и съ какво държавата, съ какво вие, партията, която управлява, правителството, което властува, ще ни помогнете да изживяемъ кризата, съ какво ще облекчите вие живота на многоизстрадалия и многоизмъчения български народъ?

Г-да! Положението у насъ не е безутѣшно. Вѣрно е, че ние изживяваме тежка криза — това никой не ще отрече. Ние имаме у насъ и политическа, и социална, и стопанска криза, както и има въ цѣлия свѣтъ. Всѣки знае своитѣ болки и дири лѣкъ за тѣхъ — и ние ще диримъ лѣкъ за нашитѣ. Нито правителството, нито народътъ, нито партията, която управлява днесъ, не стоятъ съ скръстени ръце, не чакатъ безпомощно, не сж пасивни, не мислятъ: нека си течатъ събитията, ние ще оставимъ на великия лѣкаръ — времето — да изцѣри тия болки. Не, никой не мисли така. Ние вземаме активно участие въ борбата съ народнитѣ бедствия и можемъ смѣло да кажемъ, че резултати се добиватъ. Никой не може да каже, че нашата дейность не дава резултати. Само единъ заслѣпенъ и тѣсногърдъ партизанинъ може да каже, че нѣма резултати.

Въ какво е сжщината на кризата днесъ у насъ и въ чужбина?

Тя се състои преди всичко въ едно задръстване на пазара. На пазара нѣма правилень стокообмѣнъ, което пѣкъ се дължи на разрушаването на онази Европа, която сжществуваше преди войнитѣ, но която днесъ не сжществува, и която бѣше урегулирала своитѣ стопански отношения, но които отношения днесъ сжщо сж нарушени, или по-право казано, тѣ сж унищожени.

Отъ друга страна, трѣбва да се забележи, че производството въ цѣлия свѣтъ днесъ е значително нарастнало. Днесъ въ свѣта се произвежда много повече, отколкото преди войната, но въпреки това, вие виждате, че днесъ свѣтътъ бедствува. Да, бедствува, защото 35% отъ богатствата на човѣчеството, равни на повече отъ 350 милиарда долари, сж унищожени отъ войната. То трѣбва да бжде възстановено, за да може човѣчеството да продължи своя пѣтъ по-нататѣкъ. Наистина, днесъ се произвежда повече отъ преди войната. Повече се произвежда въ Америка. И не само че въ Америка се произвежда повече, но което е по-важно за отбелязване, то е, че произведенитѣ стоки не могатъ да се екулиратъ бързо и правилно, защото човѣчеството е обеднѣло, а най-вече е обеднѣла Европа. Ето една малка статистика за обедняването на Европа следъ войната.

Населението на Европа следъ войната е нарасло съ 5% въ сравнение съ това преди войната. Производството на сурови продукти е съ 17% повече отъ това преди войната. Но въпреки това, животътъ не поевтинява. Защо? Защото доходитѣ не сж нарастнали пропорционално. Защото докато поскъпването на разнитѣ артикули, въобще на живота, е съ 150% въ сравнение съ живота отъ преди войнитѣ, надницитѣ на работницитѣ, доходитѣ на работнитѣ маси сж съ 20—30% по-малки, отколкото преди войната. Значи, нѣма пропорционалность въ нарастването на доходитѣ и въ количеството на производството. Вследствие на този именно дисонансъ Европа обеднява, човѣчеството е подъ гне-

та на осиромашаването, то чувствава днешната силна криза.

Независимо отъ това, и самитѣ държави си пречатъ една друга въ процеса на размѣната на стокитѣ. Туй, което ние наричаме криза, то има повечето физиологически характеръ, както биха казали лѣ. аритѣ. То е повечето резултатъ на неправилното обмѣняване на веществата въ обществения организъмъ. Както когато кръвта или соковетѣ не функциониратъ правилно или не сж въ доститѣчно количество въ единъ живъ организъмъ, той заболява и трѣбва да бжде лѣкуванъ, така е и въ обществения организъмъ, когато има заприщване, препрѣчване на процеса на правилната обмѣна на веществата, респ. на разнитѣ стоки, той ще боледува. Ние сме тъкмо въ това положение: производството нарастнало, обаче доходитѣ не растатъ съотвѣтно. Тѣ не растатъ още и затова, защото нашитѣ нужди сж нарастнали. Днесъ човѣшкитѣ нужди сж съ 20% по-голямѣ, отколкото бѣха преди войнитѣ. Съ 5% нарастването на тия нужди се дължи, както казахъ, на това, че е нарастнало съ 5% населението изобщо, а 15% се дължи на това, че войната създаде нови нужди въ човѣка, засили и увеличи старитѣ нужди. Когато войнитѣ бѣха на фронта презъ време на войната, макаръ че тѣ страдаха, макаръ че тѣ живѣеха подъ ужаса на войната, тѣ се научиха на много работи, които пренесоха въ своя следвоененъ животъ. Тѣ се научиха да се хранятъ по-добре, — да живѣятъ по-добре. Отъ друга страна, войната изтощи човѣшкия организъмъ, предразположи го къмъ всевъзможни болести, той, човѣшкия организъмъ, трѣбва да бжде третиранъ по добре. И докато човѣшкитѣ нужди растатъ съ единъ по-голямъ темпъ, доходитѣ не растатъ въ сжщия темпъ и затуй се явява това несъотношение, това неравновесие между доходитѣ и между нуждитѣ които трѣбва да се задоволяватъ.

Позволете ми съ нѣколко бегли думи да ви очертая на какво се дължи кризата у насъ. У насъ кризата е сжщо тъй резултатъ на едно неправилно обрѣщение на стокитѣ, на едно задрѣстване на обмѣната на пазара. Презъ 1925 год. у насъ се създаде илюзията, че ще

имаме една изобилна реколта и търговцитѣ натрупаха повече стоки въ своитѣ складове, защото очакваха, че селянинътъ ще придобие нѣкоя и друга пара повече и ще се раздвижи пазарътъ. Надеждитѣ не се оправдаха. Въ 1926 год. имаме една средна, може би слаба реколта. Тая година, 1927 год., реколтата бѣ недостатъчна — житото по-добро, но царевицата бѣше съ 30—40% по-малко отъ миналата година. Презъ 1925 год. населението не постѣ захарно цвѣкло—отъ това народниятъ доходъ се намали съ 500—600 милиона лева. Тия пари не влѣзоха въ обрѣщение, и това се отрази върху консумацията. Презъ 1925—27 год. тютюнитѣ не намѣриха добъръ пазаръ, тоя фактъ засили още повече кризата. Българската земледѣлска банка, която трѣбваше да подпомага селянитѣ, е имобилизираща своя кредитъ и не може да имъ помогне. Ето ви, г-да, причината на кризата у насъ. Но и у насъ, както и въ свѣта, атмосферата започва полека-лека да се разведрява. Днесъ вече има едно раздвижване: наши тютюни се продадоха на по-добри цени и въ значително количество. Може би всички запаси отъ тютюни ще бждатъ продадени и изнесени въ странство. Тая година българската индустрия работи по-добре, отколкото миналата година. Днесъ вече българскиятъ селянинъ има по-добри перспективи за своето бждеще, и ако искате факти, тѣ сж на лице. Българскиятъ селянинъ днесъ се интересува какъ да подобри обработването на земята си, какви машини да въведе въ стопанството си и т. н.

Какви сж срѣдствата, които ние трѣбва да употребимъ въ борбата съ кризата?

Първото и най-важното срѣдство е запазването на българската валута, тъй както я пазимъ вече отъ 4—5 год. Всички наши усилия трѣбва да бждатъ насочени къмъ запазване стабилността на нашия левъ. Азъ съмъ увѣренъ, че нашата валута ще бжде запазена. И азъ казвамъ: ако хората на 9 юний имаха само тая единствена заслуга, ако тѣмъ можеше да се припише само тоя единъ единственъ подвигъ, задето можеха съ една заповедъ да стабилизиратъ курса на българския левъ,

само това щеше да бъде достатъчно, за да имъ се отреди едно прилично мѣсто въ политическия животъ на България.

Могатъ да се изброятъ много сръдства, които трѣбва да се използватъ и се използватъ за борба съ кризата. На второ мѣсто, ние трѣбва да подържаме равновесие въ нашия държавенъ бюджетъ. Вѣрно е, че отъ редъ години нашитѣ държавни бюджети свършватъ съ дефицити, но тия дефицити постепенно намаляватъ. Тия дефицити се дължатъ не само на слабитѣ постъпления, но и на стари дългове, които ние трѣбва да изплащаме по разни случаи, а най-паче дълговетѣ, наложени ни отъ войната. Ние ще се боримъ съ кризата и чрезъ една здрава кредитна политика на тритѣ държавни банки. Трѣбва да признаемъ, че Народната банка е усвоила една разумна кредитна политика, която заздравява нашия икономически животъ: тя избѣгва да инвестира сръдства въ нови предприятия, да не пресища предприятията съ много кредитъ, но само да ги подпомага, и усвои тя една политика, която ограничава вноса, а насърчава износа. И днесъ Българската Народна банка е въ състояние да намали процентитѣ на лихвитѣ на влоговетѣ, за да даде възможностъ на тия влогове да отидатъ чрезъ банковитѣ и кредитнитѣ учреждения у насъ направо въ стопанския животъ. Тая политика трѣбва да се продължи и занаяредъ.

Но най-важното сръдството за борба срещу бедствието е спестовността — общественитѣ и частнитѣ спестявания. Азъ отъ четири години насамъ апостолски проповѣдвамъ: спестовностъ. Спестявайте, за да бъдете спасени; въ цѣлия свѣтъ днесъ се проповѣда това начало: спестявайте всички! Ние сме длъжни да спестяваме. На 31 октомврий т. г. за пръвъ пжтъ се празнува международния празникъ на спестовността. Дали нѣкой отъ васъ си е задалъ въпроса, защо празнуваме тоя празникъ? Може би нѣкой си казватъ: „Съ никакви тържества не ще засилимъ спестовността“. Значението на този празникъ, споредъ мене, не е въ събирането на спестени сръдства; значението на този празникъ е да се пропагандира идеята за спестовността, което значи да се самооблагашъ, да се ограничишъ, да съз-

наешъ, че имашъ една голѣма отговорностъ за себе си, но най-вече за тия, които идатъ следъ тебе, които идатъ следъ насъ и на които ние трѣбва да оставимъ възможността да живѣятъ по-честити дни, ако искаме да бъде запазенъ нашиятъ родъ. Ето кжде е значението на тоя денъ, но малцина съзнаватъ неговото значение и се питатъ: „Защо празнуваме деня на спестовността?“. Пакъ ще повторя, за да се разбере: ние празнуваме тоя денъ, за да култивираме у насъ, у всички съзнанието за отговорностъ предъ бждащето. (Бурни ржкоплескания).

Ние отговаряме и за настоящето, и за бждащето.

Ние трѣбва да оставимъ сръдства на нацията, за да обезпечимъ нейното сществуване. Народитѣ, които сж бедни и не спестяватъ, сж народи безъ бждаще. Ние искаме нашиятъ народъ да бъде превъзпитанъ въ съзнанието за спестовностъ, за да може да се запази.

Но само това ли сж сръдствата, съ които ние се боримъ съ негоднитѣ на живота? Не подтикваме ли икономическия напредѣкъ на нашата страна? Стоимъ ли ние безучастни предъ бедитѣ въ нашия животъ? Не способствуваме ли ние, споредъ силитѣ си, за развоя на българската национална икономия?

Г-да! Ние имаме нѣколко главни отрасли въ нашия икономически животъ — земледѣлието, индустрията, занаятитѣ, търговията и съобщенията. Върху тия отрасли ние, Демократическиятъ сговоръ, не само сме спрѣли нашия погледъ, но и влагаме всички благородни и енергични усилия, за да увеличимъ чрезъ тѣхъ благоденствието на народа, да насърдимъ неговия стопанския про ресъ. Главната остъ, краежгълниятъ камъкъ, центърътъ, около който се върти цѣлата наша икономическа политика, това е българското земледѣлие, българското село. Българското земледѣлие, трѣбва да признаемъ, е още въ низка степенъ на развитие. Признато е, че който иска да разбере и узнае каква степенъ на цивилизация и култура е достигналъ, единъ народъ, той трѣбва да види какъ живѣе неговиятъ селянинъ и

какъ тоя селянинъ обработва земята. Е добре, въ това отношение нашиятъ селянинъ, за нещастие, е още назадъ. Но ние трѣбва сжщо да признаемъ, че въ областта на земледѣлието ние правимъ вече много решителни, много важни крачки напредъ.

Ние сме въ началото на завоя на една нова икономическа земледѣлска политика.

Ние искаме нашето земледѣлие да върви по пжтя, по който е вървѣло земледѣлието на всички напреднали страни — да се организира, да се рационализира, да се модернизира. Усилията, които се правятъ отъ Министерството на земледѣлието, особено отъ министра на земледѣлието г. Христовъ днесъ, сж началото на една политика, която е усвоена отъ 9 юний до днесъ: българското селско стопанство да върви напредъ, за да богатѣе българскиятъ селянинъ, защото ако българскиятъ селянинъ е богатъ, богатата е и българската държава. А нашиятъ идеалъ е българскиятъ селянинъ да живѣе въ благоденствие и благополучие. Ние сме устремили нашата политика къмъ селото не за демагогия, не отъ любоугодничество къмъ българския селянинъ, не, но отъ съзнание, че нашиятъ селянинъ трѣбва да живѣе човѣшки и щастливо. (Бурни ржкоплескания). Какво прокарваме ние въ наша политика? Ние искаме да дадемъ възможност на нашето селско стопанство да премине отъ една по-малко съвършена форма на производството къмъ друга, по-съвършена. Досега свѣтовното земледѣлско стопанство познаваше две системи на земледѣлие: екстензивно и интензивно земледѣлие. Сега отъ Америка иде една нова форма, една нова система — системата на индустриалното земледѣлие, което ще рече не индустриализиране на земледѣлието, но въвеждането въ земледѣлското стопанство, въ всичкитѣ му отрасли, на машината.

Плугътъ, култиваторътъ, редосѣялката, моторниятъ плугъ, вършачката, механическата косачка и пр. и пр., да не ги изброявамъ — всички тѣ облекчаватъ труда на селянина и способствуватъ нашето земледѣлие да премине отъ триполната система, каквато има сега, къмъ

друга, по съвършена стопанска система — плодосмѣнната, да подобримъ всички отрасли на нашето земледѣлско производство. Нашата задача е да подобримъ земледѣлието, да подобримъ скотовѣдството и всички странични поминаци на българското село, като сжщевременно научимъ нашия селянинъ да живѣе по-добре, за да работи по-добре. А работи ли по-добре, неговиятъ трудъ ще бжде по-добре възнаграденъ, той ще си гарантира по-добъръ животъ. А когато селянинътъ въ една държава е доволенъ и подсигуренъ, и напредъкътъ на държавата е обезпеченъ. (Бурни ржкоплескания)

Това е нашата политика — да внесемъ разумъ, да внесемъ техническо усъвършенствуване въ селското стопанство. Следъ това идатъ и голѣмитѣ въпроси за подборъ на култури, за селекция на семена, за машинизиране и модернизиране на разнитѣ отрасли на стопанството и т. н., които въпроси вървятъ единъ съ другъ. Но ние не забравяме, че винаги напредъкътъ на земледѣлското стопанство зависи отъ два факта: отъ размножението на населението и отъ сигурността на пазара. Слава Богу, българскиятъ родъ се плоди много добре и много бързо. Опасностъ за размножението на нашия народъ нѣма. А що се отнася до пазара, ние сме малка държава и нѣма защо да се безпокоимъ. За нашитѣ селско-стопански произведения ние можемъ винаги да имаме пазаръ Америка изнася 25% отъ цѣлия износъ на зърнени храни въ свѣта. Следъ войната Канада удвои своето зърнено производство, Аржентина, Бразилия, Австралия, Индия и пр. — всички тѣ увеличиха съ 50% своето производство. Днесъ нашето производство едва е достигнало ония размѣри, които имаше преди войната. Но ние съ нашитѣ селско-стопански произведения — и не само ние, България, но и Сърбия, и Ромъния — тритѣ заедно, едва можемъ да продоволствуваме само пазара на Чехославия, на Австрия и на Южна Германия. Ние имаме единъ определенъ пазаръ, съ който ни е свързала природата. Разбира се, и до голѣмитѣ пазари можемъ да се доберемъ, но тамъ ще срещнемъ конкуренцията на голѣмитѣ зад-океански страни, А забравихъ да кажа, но тукъ му е мѣстото да го спомена, че голѣмата криза въ земледѣ-

лието днес се дължи на голѣмото свръхпроизводство на зърнени храни въ задокеанскитѣ страни. Примѣри за това има у насъ. Така напр. презъ години, при недостатъчно производство на зърнени храни у насъ, при слаба реколта, ще забележите, че ценитѣ на хранитѣ у насъ падатъ. Защо падатъ, когато имаме лоша реколта? Защото сж паднали ценитѣ на хранитѣ на международния пазаръ, на западноевропейскитѣ борси.

При тия условия на нашето селско стопанство, нашата политика по отношение на него е ясна. Ние искаме съ редица отъ обмислени мѣроприятия да засилимъ селското производство. Ако на България е сждено да премине отъ една по-малко съвършенна форма на обработване земята къмъ една по-съвършенна — а България непременно ще трѣбва да върви по пътя, по който сж вървѣли другитѣ държави — ние ще има да разрешимъ цѣла редица проблеми. Ако преминемъ къмъ плодосмѣнното стопанство, първиятъ въпросъ, който ще трѣбва да разрешимъ, ще бжде въпросътъ за изкуственото торене. Тоя въпросъ днесъ още не е тъй актуаленъ за насъ. Тоя въпросъ върви паралелно, и ще дойде съ развитието на нашето селско стопанство. Напуснемъ ли угарѣта, бждемъ ли принудени да използваме и други бедни почви, за да ги садимъ съ известни култури — фуражни, бобови — идваме до въпроса за изкуственото торене. Тоя въпросъ трѣбва да бжде проученъ, за да видимъ калиеви ли, фосфатни ли или азотни торове ще ни трѣбватъ и да видимъ дали при нашитѣ условия изкуственото торене ще бжде рентабилно. Тамъ е голѣмиятъ въпросъ. И не на праздно Демократическиятъ сговоръ отъ 9 юний е започналъ своята политика за създаване цѣла мрежа отъ научни и опитни институти (ржкоплескания): опитни полета, опитни станции, агрономически факултетъ и земледѣлски училища, въ които ще се подготвяватъ не само специалисти, но тамъ, на самото мѣсто, ще се изучаватъ въпроситѣ на нашето народно стопанство — защото решенията на тия въпроси не могатъ да бждатъ почерпени отъ чуждата агрономическа наука, която е разработвана при други условия — а тия въпроси предстоятъ вече да бждатъ решени за българското стопанство.

Азъ съмъ обвиненъ отъ мнозина, че съмъ изразходвалъ много пари за българския агрономически факултетъ. Ако нѣкой отъ васъ отиде въ София и трѣгне по шосето за духовната семинария, ще види отдѣсно едно ново монументално и оригинално въ архитектурно отношение здание, което се свършва тая година. Това е агрономическиятъ факултетъ. Той струва десетки милиона лева на държавата. Мене ме питаха: „Какво ще правите, за Бога, въ това здание? Ще произвеждате още чиновници ли, още кандидати за агрономи, когато и безъ друго имаме много кандидати за чиновници? Само за тѣхъ ли трѣбва да имаме този луксъ, какъвто представлява агрономическиятъ факултетъ?“ Азъ заявявамъ: не, агрономическиятъ факултетъ не е луксъ; той е една държавна необходимост, защото нѣма да произвежда само агрономи, отъ каквито ние наистина имаме нужда, но тамъ българскиятъ ученъ подъ микроскопа, въ химическата лаборатория, въ опитното поле, въ опитната станция ще изучава проблемитѣ на българското земледѣлие, ще разрешава задачитѣ на нашето стопанство съ подготвенъ агрономически персоналъ, за да се покаже нагледно на българския селянинъ кжде е неговиятъ напредѣкъ. Това е за агрономическия факултетъ, това е за всички подобни институти — опитни полета, станции и пр. — които Демократическиятъ сговоръ отъ 9 юний до днесъ организира, поддържа и насърчава. (Ржкоплѣскания) И нека бждемъ добре разбрани. Чрезъ насърчението на тия институти ние ще подтикнемъ нашитѣ учени агрономи и специалисти да работятъ, и хубавитѣ резултати, които тѣ ще добиятъ, да бждатъ сочени като живъ примѣръ на българския селянинъ и той да разбере какво трѣбва да прави. За примѣръ въ това отношение мога да ви посоча Америка, дето нищо ново не се въвежда въ земледѣлието, додето не бжде изпитано подъ контрола на държавата въ нейнитѣ научни институти. Това се подражава въ цѣлъ свѣтъ, така трѣбва да правимъ и ние, защото грѣшкитѣ въ земледѣлието сж рисковани и се изплащатъ въ продължение на години и отъ поколения, защото такава е самото естество на земледѣлското стопанство. Подготвенитѣ въ тия институти наши

аграномии и специалисти ще покажатъ на практика какви нововъведения трѣбва да направи селянинътъ, за да увеличи своитѣ доходи и само когато последниятъ се убеди въ целесъобразността на подобни мѣроприятия, той ще ги усвои и приложи. Ние не забравяме, че нашиятъ селянинъ по натура е консервативенъ; той не се поддава само на проповеди. Той иска всичко да му бжде посочено ясно и нагледно. Агрономитѣ отъ нашия университетъ ще му покажатъ убедително по-добритѣ раси добитѣкъ, които трѣбва да отглежда, ще му покажатъ какъ да подрбри своето стопанство, какви птици да развъжда, какви машини да използва, колко тѣ сж рентабилни, какви семена трѣбва да предпочита и пр. и пр. — работа, на която е турено началото и се върви напредъ и която особено силно ще бжде подпомогната отъ тия научни институти. Ние не прахосваме държавнитѣ средства напраздно, както мислятъ нѣкои. Ние съзнаваме, че българската държава е бедна, че бюджетътъ е слабъ, но трѣбва да се подпомогнатъ непременно тия инициативи, които сж вече подхванати, по които вече сж направени необходимитѣ проучвания и съ голѣмо усърдие, фанатизъмъ и упоритостъ се следватъ отъ Министерството на земледѣлието. Нашата аграрна политика е ясна. Тя се резюмира така: напредъкъ, прогресъ въ земледѣлското стопанство.

Но нашитѣ усилия сж насочени не само къмъ протежиране на земледѣлието.

Всѣка една областъ на стопанството трѣбва да бжде правилно развита. Всѣка една държава трѣбва да се грижи рационално и за своята индустрия. Всички държави на свѣта протежиратъ своитѣ индустрии наравно съ земледѣлието, занаятитѣ и пр. Въ тоя пжтъ ще вървимъ и ние. И ние протежираме нашата индустрия, защото нейното развитие и нейниятъ прогресъ сж първото условие за модернизирането на българското земледѣлие, тъй като то ще дава суровитѣ продукти на българската фабрика.

Какво представлява нашата индустрия?

Заслужава ли тя протекцията на държавата, заслужава ли жертвитѣ, които сега се правятъ за нея? Азъ ще отговаря смѣло и открито: да, нашата индустрия заслужава жертвитѣ и протекциитѣ на държавата. Защо? Защото ако ние нѣмаме индустрия, днесъ пасивътъ на нашия търговски балансъ щѣше да бжде съ 2¹/₂ милиарда лева по-голѣмъ, отколкото е сега. Нашата индустрия произвежда фабрики за 2¹/₂ милиарда лева, които — фабрики — иначе ще трѣбва да внасяме отъ вънъ, а това би разклатило и безъ това разклатенитѣ устои на нашия търговски балансъ. Нашата индустрия е миниатюрна, тя има едно слабо производство. Малко статистика за протежиранитѣ отъ държавата индустрии. Отъ 261 фабрики въ 1924 год. днесъ имаме 450 фабрики. Отъ 64 милиона лева златни капиталъ преди войната, днесъ тя има 181 милиона лева златни. Отъ 74 милиона златни лева производство преди войната, днесъ тя има производство за 94 милиона златни лева. Отъ 10 хиляди работници преди войната, днесъ тя издържа 17 хиляди работници. Тютюневата индустрия издържа 19,900 работници при производството за 45 милиона лева златни и при единъ капиталъ отъ около десетина милиона лева златни. Но тя е сравнително нова индустрия.

Тѣй че нашата индустрия заслужава протекцията на държавата. И затуй правителството е внесло вече новъ законъ за насърчение на мѣстната индустрия. Той може да е несвършенъ, може да има грѣшки, тѣ ще бже поправятъ, и азъ се надѣвамъ, че отъ него ще излѣзе нѣщо по-свършено.

Ние не сме чужди и за нашитѣ занаяти.

Въ 1921 год. сме имали 77 хиляди свободни, самостоятелни занаятчии — това сж 60% отъ самостоятелнитѣ стопани въ градоветѣ, а въ 1910 год. сме имали 68 хиляди занаятчии. Значи, въ този промеждутѣкъ отъ десетъ години занаятчийството значително се е увеличило. Това нарастване на занаятчийството е най-голѣмото доказателство противъ доктрината, че занаятитѣ сж осждени на загинване. Не, занаятитѣ нѣма да загинатъ. Въ всѣка

епоха, и въ епохата на капитализма, сж сществуваха и ще сществуваха занаяти. И занаятитъ презъ епохата на капитализма цвтятъ сжщо тй, както сж цвтѣли презъ миналото. Задачитъ на една разумна стопанска политика сж да даде възможност на българскитъ занаяти да се разцвтятъ, да израстятъ, за да могатъ българскитъ занаятчии да живятъ въ благоденствие и благополучие. Азъ съмъ уврненъ, че съ кредититъ, които ще получаватъ отъ кредитнитъ, производителнитъ и други кооперации и съ протекциитъ на популярнитъ банки и другитъ кредитни учреждения, нашитъ занаяти ще вървятъ напредъ, тй ще проспериратъ.

Друга отрасль — търговията.

Намъ предстои да сключимъ търговски конвенции съ нѣкои наши съседи, за да си създадемъ по-благоприятни търговски връзки съ тѣхъ. Условиата за сключването на нѣкои такива спогодби се проучаватъ и ние се надѣваме, че наскоро ще бждатъ сключени.

Относно

Нашитъ съобщения

— желѣзници, пжтища, мостове и т. н. Демократическиятъ сговоръ отъ 9 юний до днесъ има една политика на постройка на линии, на добро обзавеждане и организиране на нашитъ желѣзници; на постройка на мостове, на свързване села и градове съ шосейни пжтища. Но азъ смѣтамъ, че днесъ, въ епохата на въздухоплаването и на автомобилитъ, ние ще трѣбва да направимъ една преценка на строителната политика и на съобщенията. Ще трѣбва да се пресмѣтне, дали сж по-рентабилни желѣзопжтнитъ линии отъ шосетата, по които вече вървятъ автомобили, камиони и пр. Това е единъ въпросъ, който подлежи у насъ на разучване. Той се проучва въ западна Европа, ще се проучи и у насъ. И азъ съмъ убеденъ, че въ резултатъ на тия проучвания ние ще трѣбва да корегираме твърде много нашата строителна съобщителна политика за постройките на нови желѣзопжтни линии въ смисълъ, че по-скоро ще трѣбва да обърнемъ внимание на постройката на

шосейни пжтища, за да свържемъ селото съ културния центъръ, съ града, за да може селото да общи съ града. Това е моето разбиране. То може да бжде опровергано отъ по-нататъшнитъ изучвания, затуй и азъ казвамъ, че тия въпроси подлежатъ на проучване.

Г-да! Ето ви

една икономическа политика не въ облацитъ, а политика реална,

която отговаря на нуждитъ на българския народъ. Следъ като разгледахъ кризата, която приживѣваме, тежкитъ неспокойни дни, които живѣе нашата държава, голѣмитъ вжтрешни социални борби — работникъ срещу господаръ, чиновникъ срещу държава, гражданство неспокойно, вълнуващо се, защото изнемогва отъ тежеститъ на живота и отъ несигурността за бждащето — нека видимъ какво е нашето бждаще, кжде сме ние, кжде отиваме и най-после какво е международното положение на България, каква външна политика имаме ние, които управляваме, кжде водимъ ние България?

Както казахъ, Европа днесъ е въ хаосъ; тя се огъва отъ борбитъ, които характеризирахъ. Знаменитиятъ френски държавенъ мъжъ Брианъ казваше нейде: „Европа днесъ прилича на Римъ въ онова време, когато нахлуха варваритъ. Великиятъ Римъ загина подъ ударитъ на варварскитъ племена. Черенъ мракъ, непроницаема тъма презъ цѣлото срѣдновѣковие задуши и потъмни голѣмата римска култура“. Ние днесъ като че-ли сме предъ сжщата огроза. Европа като че-ли се варваризира. Ние сме угрозени отъ болшевишкия варваризъмъ, ние сме застрашени отъ събуждането на азиатскитъ народи. Европа има да се позамисли. Но коя Европа? Стара Европа вече не сществува; тя е минирана, тя е загубена преди десетъ години, а днешна Европа е разпокжсана. Международното цѣло, което господствуваше преди войната, днесъ е изчезнало. Малки държави въ Европа се уголѣмиха, нарастнаха въ голѣми държави, само нашето злощастно отечество България остана една малка държава, чиято сждба ние понѣкога,

като че ли несъзнателно, подлагаме на изпитания и на нови жертви.

Страшно е международното положение.

Страшно е! Азъ мога да ви посоча много примѣри, за да видите, че действително Европа се балканизира. Припомнете си голѣмата стачка на английскитѣ миньори; припомнете си скъсването на дипломатическитѣ отношения между Англия и Русия. „Това събитие — казва Лойдъ Джорджъ — е най-крупниятъ фактъ следъ войната, — прекъсване на дипломатическитѣ отношения между два свѣта, между две голѣми държави“. Припомнете си юлскитѣ събития въ Виена, които бѣха, така да се каже, близо до нашитѣ врата. Болшевикитѣ, скрити задъ социалдемократитѣ, искаха да опитатъ щастието си въ Виена, но не успѣха. И тѣ не успѣха само въ Австрия, но по рано и въ цѣла цивилизована Европа. Припомнете си и революцията въ Китай; припомнете си конфликта, който тия дни се развива предъ нашитѣ очи — конфликта между Полша и Литва за Вилно. Нека си припомнимъ и това, което стана преди 10—15 дни: сключването на договоритѣ между Югославия и Франция, отъ една страна, и между Италия и Албания, отъ друга. Тия факти не сж ли достатъчни да ни убедятъ, че Европа се вълнува, че тя е предъ нови изпитания, че може единъ денъ да се отзовемъ въ една нова, страшна катастрофа, отъ която да не знаемъ какъ да се спасимъ?

Но Европа стои ли безучастна предъ тия факти?

Не. Всички държави взематъ своитѣ мѣрки, всички искатъ да се охраняватъ, да се запазятъ отъ нови пожари, отъ война. Ще се намѣрятъ ли сигурни средства за това, не знамъ—това ще зависи отъ близкото бъдаще. Въ началото на предстоящата 1928 год., къмъ края ѝ, и въ началото на 1929 год. предстои да станатъ извънредно сждбоносни събития въ свѣта, а особено въ Европа. Така напр. ще има законодателни избори въ Франция,

Германия, Белгия, Англия, а Америка ще избира председателъ на републиката. Въ тия избори ще си дадатъ сражения голѣмитѣ социални движения. Но, всички държави се организирватъ, а Англия най-много, защото тя се бои най-много отъ болшевизма. И тя има основание да се бои отъ него, защото Англия е една индустриална страна, въ която голѣмата частъ, дветѣ трети отъ населението, работничеството, живѣе само отъ труда на своитѣ мисци. Въ Англия нѣма селска маса, а селянинътъ, знае се, е врагъ на болшевизма. Така че англичанитѣ иматъ основание да се замислятъ. И само Англия ли? Всички държави се боятъ отъ болшевизма и взематъ мѣрки, най-паче за да запазятъ свѣтовния миръ. Като стражъ на тоя миръ се създаде и Обществото на народитѣ. Ще оправдае ли Обществото на народитѣ надеждитѣ на човѣчеството, това не знамъ. Нека всички хранимъ тая надежда и нека всички имаме почитъ къмъ тая международна организация, която е призвана да бжде стражъ на мира. Ще бжде ли тя такъвъ? Дано! Обществото на народитѣ трѣбваше да бжде изградено върху 14-тѣ принципи на Уилсона. Това, обаче, не стана. Тия принципи станаха само една примамка за победенитѣ народи. Обществото на народитѣ трѣбваше да легне върху принципа за самоопредѣляне на нациитѣ. И това не стана. Разглобиха се държави, онеправдаха се народи, отрѣзоха се части отъ живи тѣла на държави. Днесъ Европа като че ли е „балканизирана“, както нѣкои обичатъ да се изразяватъ. Опитаха се нѣкои държави да сключатъ общъ договоръ за миръ, но усилията имъ останаха безрезултатни. А всички говорятъ за миръ. Въ тоя моментъ заседава въ Женева конференция, която промишлява въпроса за разоръжение на човѣчеството. Но въ сжщото време, когато се говори за миръ, военнитѣ бюджети на държавитѣ растатъ. Днесъ свѣтътъ изждивява повече сръдства за въоръжения, отколкото преди войната. Днесъ военнитѣ бюджети на европейскитѣ държави, безъ България, Германия, Австрия и Унгария, които сж разоръжени, сж 9½ милиарда златни франка, докато преди войната бѣха 8½ милиарда златни франка — 1 милиардъ златни франка повече! Може да е права латинската пословица:

„Ако искашъ миръ, готви се за война“, но фактитъ сж тия: всички говорятъ за миръ, а всички съ вѣоржжаватъ! А ние, беднитъ, разоржженитъ, страждущитъ народи стоимъ безпомощни, оставени като че ли на произвола на сждбата. Но ние градимъ нашата сждба и нашето сжществувание въ съзнанието на българския народъ, въ неговата любовъ къмъ България. (Бурни ржкоплѣскания).

Свѣтътъ, казвамъ, прави опитъ да се организира, за да си осигури бждация миръ и такава организация намира днесъ въ лицето на

Обществото на народитъ.

Нека се надѣваме, че тя ще оправдае нашитъ надежди.

Но съ това не се свѣршватъ усилията на Европа да запази своя миръ и да запази едно какво-годе равновесие. Ще си спомните, или ако не си спомните, позволете да ви припомня конвенциитъ и спогодбитъ, които се сключиха неотдавна между нѣкои държави. Най-напредъ, нека си спомнимъ за конвенцията въ Локарно, която стана историческа, прочута спогодба. Въ Локарно, градъ, намиращъ се на едно отъ най-хубавитъ езера на италианска Швейцария, представителитъ на Англия, Франция и Германия, които до тогава се смѣтаха за смъртни врагове, за прѣвъ пжтъ проговориха човѣшки. Спомнете си германо-руския договоръ за приятелство сключенъ презъ тая година. Спомнете си за Малката Антанта, която се създаде преди две години. Нека ви припомня за конвенциитъ, които Франция сключи съ Ромъния, Полша, Чехославия и Югославия. Франция създаде единъ блокъ около себе си, състоящъ се повечето отъ славянски държави, съ изключение на Ромъния. Нека сжщо си спомнимъ за конвенциитъ, които Италия сключи съ Унгария, съ Албания и съ Йеменъ, една малка държавица въ Мала-Азия. Това е другиятъ блокъ, който се образува. Италия поддържа приятелство неразривно и съ Испания. Азъ не желая да влизамъ въ подробноститъ на тия договори, но ще кажа нѣколко думи за спогодбата въ Локарно. Тая спогодба има едно извънредно голѣмо значение,

което се състои въ това, че тя създаде преди всичко условия за примирителни отношения, за примирителенъ духъ между държавитъ въ Европа. Тя създаде условия да се говори между довчерашни врагове по-човѣшки. Тая конвенция има това значение, че подготви условията, за да получи Германия онова мѣсто, което и се пада по право въ свѣта и въ голѣмата европейска политика. Днесъ Германия е равноправенъ членъ на Обществото на народитъ. Самиятъ тоя фактъ самъ по себе си носи единъ духъ на примирение, на разбирателство международно, на човѣщина. Това е голѣмото значение на конвенцията въ Локарно, за която толкова много се приказва, която толкова много се обсжда и която дава поводъ да се градятъ толкова много надежди.

Германия и Франция ще заговорятъ—не, тѣ заговориха вече като приятели и сигурно пакъ ще заговорятъ, ще се опитатъ или ще пожелаятъ да бждатъ приятели.

Другитъ спогодби бѣха между Франция, Полша, Ромъния, Югославия и Чехославия. Тѣ, както казахъ, образуваха единъ блокъ, а Италия образува другъ блокъ. Всички тия конвенции сж насочени или къмъ Германия, или къмъ Русия или къмъ друга нѣкоя малка или голѣма победена държава. Всички тия конвенции, обаче, иматъ за главна целъ да съхранятъ придобивкитъ отъ войната. Наредъ съ спогодбата въ Локарно важно значение има съюзътъ, нареченъ Малката Антанта. Тоя съюзъ, образуванъ подъ попечителството на великата французка република, е единъ стълбъ за равновесие и миръ въ Европа, но миръ и равновесие такива, каквито се създадоха отъ мирнитъ договори въ Ньой, Версайль, Сень-Жерменъ и пр. И ние имаме известенъ интересъ къмъ Малката Антанта. Азъ често съмъ билъ запитванъ и отъ европейски политици, и отъ журналисти: „Какво е вашето мнение за Малката Антанта?“ — Малката Антанта, споредъ мене, е една полезна международна комбинация. Какво е нашето отношение къмъ нея? Можемъ ли ние да ѝ бждемъ членъ или не? Азъ отговарямъ: преди всичко, всички конвенции и спогодби, които сж насочени да запазятъ сегашното положение

на нѣщата, не сж въ състояние да обезпечатъ мира и спокойствието на народитѣ. Трѣбва отъ всички да се съзнае, че ставаха грѣшки въ мирнитѣ договори, които — грѣшки — трѣбва да бждатъ корегирани. И когато тия грѣшки се корегиратъ или пъкъ когато се даде доказателство, че тѣ ще бждатъ корегирани, мирътъ ще бжде сигуренъ. Ние имаме всички интересъ да се запази мира и сами споредъ силитѣ си ще го пазимъ. Мирътъ за насъ е най-благодаренъ, ние го ценимъ най-скѣпо и тогава Малката Антанта за насъ ще ни бжде още по-симпатична. Тя ще ни бжде по-симпатична, ние можемъ да я възлюбимъ, ако тамъ се проникнатъ отъ духа на истинско миролюбие, на човѣщина, и ако тамъ разбератъ, че има сторени неправди, които трѣбва да бждатъ поправени. (урни ржкоплѣскания). Само тогава ние ще бждемъ при тѣхъ и ще приобщимъ и нашитѣ условия за запазването на мира, както всички, които иматъ тия разбирания и които биха искали да бжде обезпеченъ редътъ на Изтокъ.

Франция групира свои приятели, Италия — също. Очевидно е, че тия две голѣми държави иматъ интереси въ Срѣдиземно-море. Не ще съмнение, че никой нѣма да имъ отрече правото да защищаватъ своитѣ права и интереси така, както тѣ ги разбиратъ. Азъ не желая да се впускамъ въ подробности и да изтъквамъ какво стои задъ тия конвенции, какви цели се преследватъ, какво се готви съ тѣхъ, какви интереси се отстояватъ. Това ние, въ малка България, ще оставимъ настрана. Ние искаме да се справимъ съ нашето положение.

България заема централно мѣсто на Балканския полуостровъ. Ние живѣемъ между съседи, държавитѣ на които сж почти удвоени; съседи силни, съседи здрави, съседи въоръжени, съ всички права да се въоръжаватъ, а ние, слаби изтощени, но съ високъ духъ и съ гордо национално съзнание. Бедни, слаби и угнетени, не можемъ да не държимъ смѣтка за положението на нашитѣ съседи. Азъ подчертавамъ тая мисълъ: България е като въ пустиня; нашитѣ съседи сж не особно добре разположени къмъ насъ, както вчера, така и днесъ. Но ние, макаръ и изолирани, все пакъ се

стараемъ съ голѣми усилия да спечелимъ довѣрието на малки и голѣми държави. Нашата външна политика е насочена къмъ тая целъ — да добиемъ довѣрието на всички.

Кои сж мотивитѣ на нашата външна политика.

какви сж ржководящитѣ идеи на нашата външна политика? Отговарямъ: миръ на всѣка цена, миръ съ всички, довѣрие на малки и голѣми държави, добри, приятели, съседки, ако щете, кажете интимни отношения съ нашата съседка Югославия и съ всички останали държави на полуострова! Но, казвамъ, приятелство на принципа на равноправието, на принципа на зачитане правата на България, приятелство на признаване нашитѣ интереси. (Ржкоплѣскания) Това сж основнитѣ мотиви на нашата външна политика. Ние не искаме повече отъ това, освенъ да зачитатъ нашитѣ права. Ние не сме нито кредитори, нито длъжници. Ние искаме миръ, ние искаме да бждемъ оставени на спокойствие, за да можемъ да преуспѣваме, и да запазимъ нашата свещенна земя, нашия добъръ народъ, който толкова много е изстрадалъ. Такава е нашата политика. Нашата политика, г-да, е балканска политика, и ние не можемъ да не се интересуваме за сждбата на Балканитѣ. Нашата външна политика има за целъ да издигне престижа, името на България. Ние това го правимъ съ по-голѣмъ или съ по-малкъ успѣхъ. Една отъ голѣмитѣ задачи на нашата външна политика е да вдѣхнемъ надежди и вѣра у българския народъ за неговото бждане, да знае той, че неговата страна нѣма да загине, но още да знае, че трѣбва да има разумъ, тактъ и търпение и да вѣрва повече на своитѣ водачи. (Ржкоплѣскания)

Но положението на България днесъ е сериозно.

Като ви казвамъ това, азъ не искамъ да ви плаша, нито преувеличавамъ това, което е. Въ моето съзнание говори истината и искамъ да я изнеса предъ васъ. България е въ сериозно положение. Конвенциитѣ, които се

склучиха между Югославия и Франция, отъ една страна, и между Италия и Албания, отъ друга, сж предвестници на работи, които могат да станатъ. Вие ме разбирате какво може да стане. Може да настъпятъ събития, които да усложнятъ и безъ това сложнитѣ взаимоотношения между държавитѣ на Балканския полуостровъ. Ние можемъ да бждемъ изправени предъ единъ новъ пожаръ и затова всички усилия по външната политика на България и на всѣко българско правителство трѣбва да бжде насочени да запазятъ народа и държавата здрави и читави, да останатъ тѣ далечъ отъ езицитѣ на огъня, да се запазимъ отъ пожара на войната. Ние воювахме достатъчно. Ние дадохме доста жертви. Ние ги дадохме не само за насъ, но и за спасяването на Балканитѣ, за осъществяването принципа Балканитѣ за балканцитѣ, макаръ и нашитѣ интереси да сж бивали всѣкога оцетени. Ние нѣма защо да даваме повече жертви. Ние сме се издължили на всички. Нашитѣ усилия занапредъ трѣбва да бждатъ насочени къмъ запазването ни отъ повече кръвопролития, ние трѣбва да се стремимъ да останемъ далечъ отъ стихитѣ на войната. (Ржкоплескания) И наистина, тамъ сж насочени усилията на нашата външна политика. Но за голѣмо съжаление, ставатъ нѣкой работи. Отъ 9 юний насамъ България и Демократическиятъ сговоръ бѣха подложени на страшни страдания и изпитания. На нѣколко пѣти се затваряха границитѣ между насъ и Югославия. Ние бѣхме угрозавани отъ нашествия, ние бѣхме заплашвани съ вмѣшателства. Ние преживѣхме Петричката случка, която щѣше, вѣрвайте ми, да запали мира на Балканитѣ и, ако щете, мира на Европа. Но ние, твърди като свинкъсь, горди въ нашето съзнание и убедени въ правотата на нашата кауза, търпѣхме мълчаливо, успокоихме нашия народъ, укротихме болкитѣ и победихме, защото въ търпението бѣ победата. (Бурни ржкоплескания). Ето каква политика сме следвали и ще следваме и занапредъ — политика на миръ, спокойствие. Но ставатъ работи. Ставатъ работи, които затегватъ отношенията между насъ и нѣкои отъ нашитѣ съседи. Ставатъ атентати, ставатъ убийства, ставатъ изстъпления, а всичко това гнети душата на българския народъ.

Европа, г-да, не разбира тия методи на действие. Може да се обясни, че това, което става и у насъ, въ нашитѣ съседи е резултатъ на несправедливитѣ договори за миръ. Ние така можемъ да обяснимъ наистина това което става. Но други не могатъ да го разбератъ, защото римската пословица казва: „Vea victis“, „горко на победенитѣ!“ Другитѣ не могатъ да разбератъ това, и не искатъ да го разбератъ.

Но азъ ще кажа: не сж тия методитѣ, съ които ще се защищаватъ националнитѣ каузи на българския народъ. Бѣламрскиятъ народъ, както казахъ, даде много жертви предъ олтара на отечеството. Българскиятъ народъ даде най-ценнитѣ си синове, които загинаха въ защита на България, за обединението на българския народъ. (Бурни ржкоплескания). Българскиятъ народъ и сега дава жертви. Ние можемъ да се очудваме на ония герои, които гинатъ тамъ за свободата на своята земя въ името на любовта къмъ родината. Ние ще се преклонимъ предъ тѣхната храбростъ, ние ще отправимъ топли молитви къмъ Бога да успокои душитѣ на тия герои. Ние ще ги възпѣваме въ нашитѣ пѣсни като велики родолюбци. Но, за жалость, все пакъ трѣбва да кажемъ, че тия методи не даватъ резултати, че тѣ само излагатъ сѣдбата на България на рискъ. Като казвамъ това, азъ повтарямъ: не искамъ да ви заплашвамъ, но искамъ да почувствувате, да съзнаете сериозността на нашето положение.

Но ще каже нѣкои какъ? Та вие не виждате ли, че българскиятъ родъ е изложенъ на изтрѣбление, на преследване, че той гине, че той чезне? Тоя народъ, които прекара петъ столѣтия въ робство, — и — нима трѣбва да бжде оставенъ безпомощенъ? Не, българскиятъ родъ нѣма да загине, защото той е силенъ въ своя духъ, въ своето съзнание. Въ своята любовъ къмъ родната земя. (Бурни ржкоплескания) Българскиятъ родъ нѣма да загине. Ние, обаче, трѣбва съ всички усилия, съ всички срѣдства да запазимъ тая България, която днесъ ни е останала, защото загубимъ ли я и нея, българскиятъ народъ ще изживѣе вече последната си катастрофа, той нѣма никога вече да възкрѣсне. Запомнете тия думи, и като ги запомните, нека всички

държимъ сметка за сждбата на България. Нека не се увличаме въ подвизи, на каквито сме способни, нека не се увличаме въ безрезултатни борби, които и безъ това проливатъ и пропиляватъ народната кръвъ, народната енергия.

Ние искаме приятелство съ нашитѣ сѣседи,

но ние искаме преди всичко да бждемъ разбрани. На тая база искаме ние вашето приятелство. Какво ще стане около насъ, на Балканитѣ, какво ще стане въ Европа, не знамъ, но нека всички хранимъ надеждата, че благоразумието ще наделѣе, и нека всички вѣрваме, че човѣчеството не иска вече войни. Но при все това, усложненията не сж изключени. Затова първиятъ нашъ дългъ е да се предвардваме. Какво ще стане, азъ не знамъ, но едно трѣбва да си кажемъ и да го знаемъ: ние не можемъ да не се интересуваме отъ сждбата на Балканския полуостровъ. Ние сме били и ще бждемъ елементъ на миръ. Ние искаме да сътрудничимъ съ всички наши сѣседи, които сжщо искатъ миръ. Ние сме готови да приобщимъ нашитѣ усилия и нашата култура за тоя миръ, но, за Бога, трѣбва да бждемъ разбрани, трѣбва да бжде разбрана България като държава. Само на тая база ние ще можемъ да работимъ съ нашитѣ сѣседи и съ всички, за да култивираме едно приятелство между нашия народъ и между другитѣ народи и да отидемъ по-нататкъ отъ това приятелство — да запазимъ Балканитѣ, да запазимъ ненакърнени границитѣ на Балканския-полуостровъ. Балканитѣ трѣбва да бждатъ за балканскитѣ народи, но това зависи само отъ самитѣ балкански народи. Балканскитѣ народи ще трѣбва да се разбиратъ взаимно, тѣ ще трѣбва да се проникватъ отъ взаимна обичъ и любовъ. Два сж най-важнитѣ елемента, които крепятъ славянството на Балканския полуостровъ: това сж българитѣ и сърбитѣ. Тѣ ще трѣбва да намѣрятъ координация за своитѣ интереси, тѣ ще трѣбва да се разбератъ като добри сѣседи, като добри приятели. Това зависи отъ тѣхъ, това зависи и отъ насъ. Ние искаме да бждемъ благоразумни и тактични, и тѣ трѣбва да бждатъ благоразумни и тактични. Тѣмъ се пада да по-

дадатъ първи ржка за разбирателство, и разбира се, ние сме готови да протегнемъ и нашата ржка напредъ следъ толкова много страдания (Ржкоплѣскания).

Г-да! Нашата външна политика, която характеризирахъ като политика на миръ и спокойствие, е политика мъчна, политика трудна, тя върви изъ неотъпкани пжтища. Ние трѣбва сжщо както зимно време да пробиваме партини на тая политика, но трѣбва да вършимъ това съ търпение, съ християнско смирение. И имайки предъ видъ майка България, ние ще следваме тоя пжтъ на нашата външна политика. Тая политика азъ имахъ, когато управлявахъ България, тая политика и това разбиране има Демократическиягъ сговоръ и днесъ. (Ржкоплѣскания).

Г-да! Външната политика на една държава зависи разбира се, отъ нейното вътрешно положение.

Какво е вътрешното положение на България?

Казахъ: България преживѣва социална, стопанска и политическа криза, борба между съсловия, борба между класи; селското население у насъ бѣше изложено на опасността да бжде болшевиизирано. Часть отъ него се болшевизира и то изстрада твърде много отъ вътрешнитѣ борби. То плати твърдо скжпо и за войната. Напласти се негодувание у нашия народъ за неуспѣхитѣ въ нашата политика, за катастрофитѣ отъ войнитѣ. Въ душата на българския селянинъ заседна дълбоко огорчение, разочарование, и той бѣше подготвенъ за лесно деморализиране. Още докогато българскитѣ граждани бѣха на фронта, зловреднитѣ агитации бѣха почнали. Следъ войната тѣ се пренесоха въ срѣдата на самия народъ. Носители на тая агитация, на това болшевиизиране на нашия народъ бѣха представителитѣ на дружбацината. Това състояние въ България създаде голѣмата национална, всестрана политическа и социална криза. Нашиятъ народъ биде огорченъ, изтерзанъ, измжченъ той се вълнуваше. Отъ друга страна, политическитѣ партии бѣха въ общъ упадкъ. България бѣше управлявана въ продължение на 45 години отъ партии, които каквито и успѣхи да сж имали въ миналото, все пакъ, за нещастие на българския народъ, му-

донесоха съ своята политика разочарования, огорчения. Нашитѣ политически партии сж деградирани, тѣ сж разложени. И днесъ и утре, може би, тѣ ще бждатъ разложени. Една единна сила има само, която клокочи като подземна рѣка, която напирала да пробие повърхността — това е дружбашко-комунистическата опасност, оранжезо-червената вълна. Тая сила, която се създаде у насъ като реакция на политическитѣ неуспѣхи и на безпжтицата на нашитѣ политически партии, продължи дълго своята разрушителна дейност. Наистина, явиха се и други партии като реакция на политическитѣ неуспѣхи на старитѣ партии — това бѣха социалдемократитѣ и радикалитѣ, но социалдемократитѣ и радикалитѣ не успѣха въ живота, тѣ останаха малки сили, тѣхъ животътъ не ги прие, той ги изключи отъ своята срѣда, а дружбашитѣ и комуниститѣ завладѣха широкъ теренъ. Затова днесъ радикали и социалдемократи сж принудени да дирятъ подслонъ при дружбашитѣ и комуниститѣ, било когато стане въпросъ за депутатски мандати, било за другъ нѣкой интересъ. Дружбашитѣ и комуниститѣ имаха успѣхъ, защото използваша положението, създадено отъ войната; тѣ използваша недоволството, което бѣше заседнало въ народната душа, и по този начинъ създадоха силни социални движения, които бѣха ржководени и се ржководятъ отъ хора авантюристи, които проповѣдвайки нови идеи, се стремѣха да заграбятъ държавната властъ и да подчинятъ народнитѣ интереси на амбициитѣ на нѣколко авантюристи, на нѣколко несериозни, за да не употребя нѣкоя по-голяма дума, неуравновесени хора, каквито бѣха и сж повечето отъ тѣхнитѣ водачи.

На какво се дължи

Неуспѣхътъ на нашитѣ политически партии,

защо е това разложение въ тѣхъ? Това разложение въ нашитѣ политически партии не е отъ днесъ. То датира отъ 16 юний 1913 год. То датира отъ 1915 год., когато тѣ се оказаха действително безсилни да предпазятъ България отъ намѣсата въ войната. Това разложение датира и отъ 1919 год., когато трѣбваше да се подпи-

ше мирниятъ договоръ въ Ньой. Нашитѣ партии пропадаха и на 17 септемврий 1922 год. при неуспѣха имъ въ търновската акция. (Ржкоплескания) Тогава тѣ своршиха своето земно сществувание! Дружбашитѣ и комуниститѣ изпозлуваха тѣхната слабостъ и завзеха преднитѣ редове на политическата арена. Тѣ подеха борбитѣ на българския народъ, тѣ вземаха въ свои ржце неговото ржководство. А всички много добре знаете кжде го тѣ водѣха.

Ето защо дойде 9 юний.

9 юний дойде не за да възстанови старитѣ партии, даже не за да смѣни дружбашкия режимъ; 9 юний дойде не за да смѣни декорациитѣ на политическата сцена. 9 юний дойде, за да спаси държавата, за да възроди измжчена и изстрадала България. (Бурни ржкоплескания) Това е смисълътъ на подвига, извършенъ на 9 юний, тая е голѣмата идея на 9 юний. Съ това съзнание войската, запасното офицерство, запасното подофицерство и шепата инталигентни на 9 юний овладѣха властта, за да спасятъ България отъ гибелъ, отъ катастрофа къмъ която тя неминуемо отиваше. (Продължителни бурни ржкоплескания).

Наистина защо дойде 9 юний?

Той не дойде, както казахъ, да възстанови старитѣ партии. Старитѣ партии си мислѣха, че 200-тѣ хиляди гласа черни бюлетини, които се дадоха за тѣхъ при фамозния „народенъ сждъ“ на Стамболийски, изразяваха тѣхната истинска сила. Не. Тия черни бюлетини не бѣха показалець за силата на старитѣ партии. Тѣ бѣха само единъ протестъ срещу режима на Стамболийски, а не подкрепа на старитѣ партии. Народътъ, здравата частъ отъ нашия народъ виждаше, че Стамболийски стана невъзможенъ. Тоя народъ не даваше своята черна бюлетина, за да измъкне старото и да го докара наново на политическата сцена. Ето защо, 9 юний трѣбваше да разчисти старитѣ смѣтки, да разчисти старитѣ пжтица и да открие нови пжтица, да извика новитѣ сили въ България на животъ и да предаде Бъл-

гария на новитѣ подрастващи генерации, на тѣзи, които растѣха по бойнитѣ полета отъ 1912 до 1918 год. и които съ кръвта си чертаха великитѣ граници на България, но не видеха нейното величие, а нейното падение и които се върнаха отъ бойнитѣ полета огорчени, покрусени. Тия нови сили дойдоха на 9 юний, за да взематъ на своитѣ криле България, майка България. тая която страда заедно съ тѣхъ и която бѣше тѣй поругана и тѣй онеправдана. (Бурни ржкоплѣскания) Затова дойде 9 юний.

Какво донесе 9 юний?

Г да! Ще ми позволите да ви развия тукъ, ако мога така да се изразя, доктрината на 9 юний — неговата политическа теория, неговото вѣрую, вѣруюто на дѣлото и на дейцитѣ отъ 9 юний, тѣзи, които сж сега въ основитѣ на Демократическия сговоръ.

9 юний прокламира вмѣсто класовата борба, вмѣсто принципа на съсловната умраза, принципа на обществената солидарностъ. 9 юний прокламира демокрацията чрезъ силна властъ вмѣсто диктатурата, която насаждаха и култивираха другитѣ преди 9 юний. 9 юний прокламира парламентарното управление, вмѣсто беззаконието и насилието като срѣдство за политическо възпитание. 9 юний издигна идеята за държавата, като носителка на идеята за нравствеността и като организаторка на нацията. 9 юний прокламира идеята за новия български гражданинъ, който ще замѣсти тоя, който си отива, който си отживѣ. 9 юний прокламира демократизирането на националнитѣ богатства не чрезъ експроприация и чрезъ разграбването на държавнитѣ и обществени имоти, но чрезъ понаяне на социалнитѣ и държавни тяжести равномерно и справедливо отъ всички. 9 юний прокламира обединението и възраждането, опрѣсняването на социалнитѣ и политически сили въ насъ. (Бурни ржкоплѣскания) Ето ви доктрината на 9 юний.

Обществена солидарностъ казвамъ. „Че каква обществена солидарностъ ми проповѣдвате вие, дейцитѣ отъ 9 юний, когато всѣко общество почива на тоя

елементаренъ принципъ — солидарността между отдѣлнитѣ класи и съсловия въ обществото?“ — казватъ нѣкои. — Да, тѣй е, но тоя принципъ бѣше компрометиранъ. Дружбаши и комунисти, които раздрусаха уститѣ на съвременото общество, на модерната държава — първитѣ у насъ, на нашата държава, а вторитѣ въ Русия, а се мжчеха и тукъ — срещу принципа на обществената солидарностъ проповѣдваха класова умраза, съсловна ненавистъ и класова борба за овладяването на политическата властъ отъ една класа, отъ едно съсловие. Въ противовесъ на тѣхъ ние проповѣдваме примирение между класитѣ, премахване борбитѣ между тѣхъ въ името на държавата, въ името на голѣмитѣ и малки интереси на българския народъ, оповавайки се, ако щете, и на самитѣ природни закони, кждето принципътъ за солидарността проличава ясно. Обществената солидарностъ почива на три, а ако щете и на четири голѣми начала: земята, трудъ, капитала и машината — техниката. Това сж факторитѣ на икономическия и духовния прогресъ, това сж двигателитѣ на културата, които сж движили човѣчеството къмъ съвършенство отъ люлката на неговото раждане до днесъ. Тия четири фактори — трудътъ, земята, капитала и машината — тѣ сж, които обединяватъ човѣчеството и създаватъ отъ него едно цѣло, тѣ обединяватъ единъ народъ и създаватъ отъ него една национална единица, тѣ насаждатъ въ него чувството на обществената солидарностъ. Земята се обработва отъ селянина, неговиятъ продуктъ обработва капитала — съ капиталиста чрезъ работника и чрезъ машината. Всички тѣ заедно, единъ до другъ, паралелно или на пръвъ погледъ независими или малко зависими единъ отъ другъ, отдѣлнитѣ класи и съсловия си сътрудничатъ като важни фактори за благоденствието на народитѣ или за напредъка на всѣка една държава. (Ржкоплѣскания) И капиталистътъ, и работникътъ, и земледѣлецътъ-селянинъ, и гражданинътъ, и богатиятъ, и бедниятъ — всички сътрудничатъ въ създаването на народното благосъстояние. Върху принципа на обществената солидарностъ се гради народното благосъстояние. Благосъстоянието на всѣки народъ е било резултатъ на сътрудничеството

на всички класи въ обществото, на всички негови съсловия. Тоя принципъ, известенъ, но забравенъ, или, известенъ, но разколебанъ, съ стремление да бжде компрометиранъ и измѣстенъ изъ нашия животъ и въобще изъ живота на народитѣ, ние на 9 юний го възвестихме като спасителенъ. (Бурни ржкоплѣскания) Ние казахме: селяни и граждани, работници и господари! Елате всички да си подадемъ ржка и въ името на България, въ името на нейнитѣ интереси, солидарно, единъ до другъ, съ любовъ къмъ отечеството и въ съзнание на нашитѣ интереси, въ стремление за народно благополучие, чрезъ сътрудничеството да възвеличимъ България, за да ѝ създадемъ материално благосъстояние и да изведемъ българския народъ къмъ благополучие! (Бурни ржкоплѣскания) Това е нашата доктрина, която ние възвестихме чрезъ издигане принципа на обществената солидарностъ.

Както казахъ, на 9 юний ние възвестихме: демократия, демократическо управление чрезъ силна властъ срещу диктатурата. „Демократично управление чрезъ силна властъ противъ диктатурата!“ Ами че насъ отъ 9 юний ни обвиняватъ, и лично мене обвиняватъ, че сме били диктатори, а ето, азъ излизамъ предъ васъ и проповѣдвамъ демократизъмъ, парламентарно управление, демократична властъ, почиваща върху силна властъ и върху принципа на обществена солидарностъ. Може-би нѣкой да не върва въ искренности на моитѣ думи, но нашитѣ дѣла показва, че ние държимъ за демократията. Какво е демократията? Това е народътъ, българскиятъ народъ въ неговата цѣлостъ, организиранъ отъ известни чувства и интереси. Ние искаме българския народъ да го поведемъ въ името на тия принципи и той да бжде въ наша помощъ, и ние да бждемъ въ негова помощъ, за да вървимъ заедно напредъ и да водимъ България отъ прогресъ къмъ прогресъ.

Но ние искаме и

Силна властъ,

нашитѣ задачи ние искаме да разрѣшимъ съ силна властъ. Говори се: „Нова властъ“, „силна властъ“. Нѣ-

кои ни говорятъ и за „общественъ сговоръ“. Понеже това сж понятия, които често пжти и ние обѣркваме, ще трѣбва да ги различимъ.

Ние, Демократическия сговоръ, проповѣдваме силна властъ, демократия чрезъ силна властъ, но силна властъ не диктаторска, защото силниятъ държавникъ не е диктаторъ, силата нѣма нищо общо съ насието. Нека се правятъ тия различия. Силата е енергия, която върви и води напредъ. Силата е въ правото, въ закона, въ авторитета на управника и въ авторитета на партията, която управлява. (Бурни ржкоплѣскания). Силата е най-вече въ закона. „Законътъ“, казва единъ юристъ, „не е молба, нито съветъ; законътъ е заповѣдь — почиваща на една сила — на силата на властта“. Всѣка властъ почива на авторитета на правителството. И, ще добавя, цитирайки думитѣ на другъ нѣмски юристъ: „Правителство безъ авторитетъ е потенционална анархия, такова правителство, осждено на загиване, слабо правителство, неминуемо докарва анархия. Ние, които наследихме дружбашкия режимъ, които

приехме България разклатена въ основитѣ си,

ние трѣбваше да дадемъ не едно диктаторско управление, а едно демократично управление съ силна властъ, съ каквато бѣхме силни ние. Ние дадохме такова управление, демократично управление съ силна властъ. Силно ли бѣше управлението отъ 9 юний? Да, силна властъ, но силна съ нашия идеализъмъ, съ нашата беззаветна служба на отечеството, силна съ нашата морална чистота, силна съ нашето съзнание за дългъ, силна съ нашето съзнание да служимъ на България, безъ да диримъ благодарности и отплата за нашата служба. Ето въ какво се състоеше силата на властта, която ние дадохме на 9 юний. Тя е властъ силна по моралъ, по престижъ, силна по съзнание, силна и по енергия, но силна винаги съ силата на закона. Законътъ преди всичко! Но всички предъ закона равни. Ние не си послужихме съ насието, защото насието е противникъ на силата.

Силата подчинява една власт.

Благодарение на нея се върви напредъ, тя подтиква къмъ прогресъ, а насилието е противодействие на напредъка, на прогреса. Насилието подчинява на чужда воля, то не води къмъ напредъкъ, а къмъ регресъ. Ние не управляваме насилнически, а съ силна власт, онована на закона, ние култивирахме чувството на повиновение, на подчинение на гражданитъ на законитъ, като иматъ винаги съзнанието, че свободата не е свобода; свободата е урегулирвала и уреголирва отношенията, интереситъ и правата на гражданитъ, които живѣятъ въ едно общество, които права и интереси сж урегулирани и ограничени съ законитъ. Още Платонъ, най-мъдриятъ човѣкъ, какъвто човѣчеството познава отъ древността до днесъ, бѣше казалъ: „Прекалената свобода води къмъ анархия, а анархията докарва диктатура или тирания“. Ние дадохме на България силна власт, за да не дойде анархията, диктатурата. Всѣки трѣбва да си получи своитъ права по законъ, но е и длъженъ да се подчинява на законитъ, на реда и на държавната власт, която сжествува въ всѣка държава. Какво насилие може да има въ една силна власт, която почива на закона? Обвиняватъ ни, че ние сме били диктатори? Ние не бѣхме диктатори, нито насилници, но ние можахме да бждемъ диктатори, ако бѣхме се увлекли, ако бѣхме авантюристи. Ние можехме на 9 юний да прокламираме диктатурата. Кой ни пречеше за това? На 9 юний и следъ това не бѣхме ли ние възвеличени като светци? Не носѣха ли ни хоругви и не пѣха ли ни „осанна“? Не, ние не забравяхме, че сме скромни служители на отечеството. Ние знаехме какво иска отечеството въ тоя моменъ отъ насъ и ние му служехме еднакво, безъ огледъ на това, че бихме могли да станемъ председатели на република, както нѣкои искаха въ близкото минало да ставатъ, а останахме на министерскитъ си мѣста. Ние само искахме като добри български граждани да изпълнимъ нашия дългъ и ние го изпълнихме примѣрно — може да е самохвалство — но мога смѣло да заявя, че ние из-

пълнихме нашия дългъ примѣрно, съ самоотверженостъ и почтеностъ. (Бурни ржкоплѣскания).

„Вие, казватъ, искате силна власт. Ами вие не предизвикахте ли революции?“ Не, ние не предизвикахме революциитъ, а трѣбваше и бѣхме длъжни да спасяваме България отъ революции. И ние спасихме България отъ революциитъ, защото бѣхме дълбоко убедени, че никога революциитъ не носятъ добро. Може нѣкои да се възхищаватъ отъ революциитъ, но споредъ насъ, революциитъ само рушатъ. Всѣка революция разрушава завареното, а следъ това идватъ други, които творятъ и създаватъ. Вземете които щете революции — французката, руската и които щете други. Тѣ доказватъ, че диктатурата неминуемо довежда до лоша развръзка, че всѣка революция, както френската и руската напр., започватъ въ името на хубави принципи, а завършватъ съ диктатура. Не докара ли французката революция до диктатурата на Дантона, на Робеспьера, на Марата, на Сень-Жуста и пр? Не докара ли французката революция до диктатурата на Наполеона I? А диктатурата на Наполеона I не докара ли до реставрацията на Бурбонитъ следъ неговото разгромяване при Лайпцигъ и Ватерло? И Англия е преживѣла революции. Кромвелъ е най-прославениятъ и най-великиятъ човѣкъ на Англия, защото той води борбата срещу кралската власт. Той създаде силно движение срещу кралската власт, което избухна въ революция, но Кромвелъ не се увлѣче; той стана протекторъ. Той не стана кралъ, както го съветваха. И въпреки това, Кромвелъ, за отплата, трѣбваше да бжде наказанъ следъ смъртъта си. Следъ като победи кралската власт, Кромвелъ трѣбваше да бжде изваденъ изъ гроба и мъртавъ обесенъ, само за да се изпълни присждата на неговитъ врагове. Но и тая революция завърши съ реставрацията на Стюартитъ. Какъ ще свърши руската революция, азъ не знамъ, не ми е работа, нито пъкъ имамъ време, нито желая да се впускамъ въ подробности по тоя въпросъ. Но азъ зная едно — че днесъ въ Русия потоци кръвь се лѣятъ, че гласътъ на руския народъ е подавенъ въ човѣшка кръвь. Руската революция преживѣва криза. Какъ ще свърши бждащето ще каже. Но моята

дума бѣше, че ние не предизвикахме революции; ние само отблъскахме нападенията, атакитѣ, които се отправяха отъ българскитѣ революционни елементи срещу нашата държава и че успѣхме да отблъснемъ тия атаки.

Ние казваме:

демократия чрезъ силна власть,

чрезъ парламентарно управление, власть, чужда на революциитѣ и на атентатитѣ. Ние успѣхме да култивираме и да издигнемъ въ българския народъ чувството за държавата. Това е друго, едно важно начало, което ние прокламирахме на 9 юний и което хората на Демократическия сговоръ не престанаха да проповѣдватъ. Българската държава трѣбва да бжде издигната. Българскиятъ гражданинъ трѣбва да бжде възпитанъ въ чувството на дългъ къмъ българската държава, въ чувството на любовъ и почитане къмъ държавата, защото народъ безъ държава не може, съвършена, несъвършена държава, ние трѣбва да я почитаме. Ако е несъвършена, ще я усъвършенствуваме, доколкото човѣшкитѣ усилия и разбирания помагатъ. Ние работихме и ще работимъ за усъвършенстване на нашата държава, за повдигане на България като държава, за да може тя да устои като здрава, гранитна скала въ бждашитѣ опасности, които биха ѝ предстали. Всички български граждани трѣбва да бждатъ възпитани въ готовността да се сплотятъ подъ знамето на българската държава, за да отблъскаватъ атакитѣ на революционеритѣ и всички нападения, които я угрозяватъ. На ония, които ни обвиняватъ че сме предизвикали революции, ние ще отговаряме: ние нито сме предизвикали революции, нито сме революционери; ние сме еволюционери, ние сме за последователното и постепенното усъвършенстване на държавата обществото и на гражданина, защото знаемъ, че нищо съвършено освенъ Богъ, нѣма подъ Божието небе.

Това е нашето разбиране за държавата.

Ние смѣтаме, че издигнахме въ гражданството съзнанието за държавата. „Държавата, казва Хегелъ, пред-

ставява нравственото цѣло, тя сама е осъществена идея за нравственостъ, за право, за законностъ, за редъ; въ нея се примиряваме всички, въ нея се примиряватъ класитѣ и съсловията. Държавата носи грижата за всички насъ. Тя еднакво се грижи за богати и за бедни, за малки и за голѣми, за силни и за слаби“. Затова ние издигаме високо идеята за държавата — държавата, опряна на главнитѣ стълбове: на семейството, на църквата, на армията и на училището. И тъкмо затова въ всички тия области Демократическиятъ сговоръ извърши своето реформаторско дѣло. Нѣма областъ, въ която ние да не сме извършили нѣкоя реформа — голѣма или малка, това ще кажатъ бждашитѣ поколения. Ние създадохме училищната реформа, за да създадемъ новия български гражданинъ.

Ние издигнахме идеята за новия български гражданинъ,

какъвто изисква новото време у насъ. Но ще попитатъ: та какъвъ е стариятъ българинъ и какъвъ е тоя „новъ“? Тоя ли, който е остарѣлъ по възрастъ, който е съ побѣлѣли коси и който е прегърбенъ отъ старческитѣ си години? Не, ние създадохме и идеята за новия български гражданинъ, но новъ по душа и по идеи, гражданинъ, който да разбира духа на новото време, който да разбира какъ трѣбва да бжде възобновена България, какъ трѣбва да се промѣни нейниятъ духъ, който да знае какъ трѣбва да се превъзпита българскиятъ народъ. Но преди това трѣбва да се възпита, да се създаде новиятъ български гражданинъ. Кой ще го създаде? Семейството и училището. Какъвъ трѣбва да бжде новиятъ български гражданинъ? Той трѣбва да бжде родолюбивъ, патриотъ, но не шовинистъ; у него трѣбва да има силно чувство за любовъ къмъ родината, въ него трѣбва да има високото съзнание, че трѣбва да служи на своя народъ, а най-вече на своята държава. Новиятъ български гражданинъ трѣбва да знае, че той къмъ обществото има повече задължения, отколкото права, тъй както и новиятъ български държавникъ трѣбва да има

съзнанието, че той има повече длъжности, отколкото права. Моятъ идеалъ, идеалътъ за новия български държавникъ е Георгъ Вашингтонъ, основателътъ на великата североамериканска република — тоя, който води борбитъ и войнитъ за освобождението на Америка отъ Англия, който основа републиката въ Северна Америка и който бѣ избранъ на два пѣти за нейнъ председателъ, но за да не се замозабрави, той се отказа на третия пѣтъ, когато го избраха за председателъ. И оттогава въ Америка се създаде традицията, споредъ която единъ и сжщъ председателъ може да бжде преизбранъ само единъ пѣтъ за такъвъ. Георгъ Вашингтонъ живѣше съ съзнанието, че има повече длъжности, отколкото права къмъ държавата, къмъ обществото, къмъ народа. Тъкмо това съзнание искамъ да имамъ и азъ за себе си: да служа на своя народъ и на своята държава и да знамъ, че имамъ повече задължения къмъ нея, отколкото права. Ние, дейцитъ отъ 9 юний, не сме претендирали за никаква отплата, за никакво възнаграждение за нашата вѣрна служба къмъ отечеството, защото ние изпълнявахме само нашия дългъ така, както го разбирахме.

Ето нашето разбирене за новия български гражданинъ,

който трѣбва да бжде създаденъ отъ училището, отъ семейството, отъ църквата и отъ държавата. Държавата почива на тия важни институти: семейство, църква и училище. И въ тѣхъ Демократическиятъ сговоръ внесе своята реформа. На училището се начерта новъ пѣтъ да създаде новия гражданинъ, да го подготви за живота, да създаде у него ония морални ценности, за които ви говорихъ преди малко, и да не бжде той декласиранъ и негоденъ, какъвто го създаваше досегашната наша училищна система. Ние не можемъ да бждемъ обвинени въ реакционерство въ областта на просвѣтата. Ще ми позволятъ онѣзи, които мислятъ, че отъ рождение или по професия сж призвани да бждатъ единственитъ ръководители на просвѣтното дѣло, да кажа, че просвѣтната политика трѣбва да има за

цель не само да дава знания и да възпитава младежта въ единъ духъ, но и да създава граждани, годни за живота, да не бждатъ тѣ декласирани младежи, полуобразовани и слабо възпитани, каквито въ повечето случай сж днесъ, а да бждатъ граждани съ високо съзнание за дългъ и да сж годни за самопожертвование предъ общото.

Ние искаме да закрепимъ и семейството

и затова азъ бѣхъ първиятъ, който дадохъ идеята, която Министерството на народното просвѣщение усвои, да се култивира у децата култа къмъ майката. Всѣка година въ чужбина се празнува празника на майката, а у насъ се празнува празникътъ на детето. Колцина сж разбрали смисъла на този празникъ? Защо не се празнуваше по-рано такъвъ празникъ, който да насажда у младитъ култа къмъ майката? Та не обичаме ли ние майката така, както почитаме пазителкитъ на най-свещенитъ ценности на живота, не уважаваме ли я ние като създателка на семейството, като крепителка на моралнитъ устои на съвременното общество, като крепителка на домашното огнище, която ни приютява въ пригрѣдкитъ си, когато ние сме огорчени отъ живота? Не намираме ли ние при нея почивка и утѣха? Не изживѣваме ли ние болкитъ си въ семейството? Съ това съзнание ние искаме да се празнува празникътъ на детето, който — празникъ — да символизира и култа къмъ майката, на тоя празникъ ние ще научимъ да уважаваме детето повече, защото децата, това сж гражданитъ, които ще ни наследятъ, и сжщевременно ще си спомнимъ че еднакво трѣбва да уважаваме майката, жената, която възпитава бждащитъ граждани, която ги отхранва, подъ чиито грижи ние сме расли, която пази семейството, главниятъ, стожеръ на днешното общество? (Ржкоплѣскания)

Но само това ли направихме ние?

Ние имаме длъжности и къмъ църквата,

като разсадникъ на моралъ, като носителка на една възвишена нравственостъ, като единъ основенъ стълбъ за устоитъ на живота. И ако църквата е единъ отъ

стълбоветъ на държавата, ние всички дължимъ почитъ и уважение къмъ нея.

Ние обичаме българската армия

и всички българи трѣбва да обичатъ нашата скъпа армия. Кой отъ васъ не се трогва като вижда надупченитѣ и орѣфани отъ коршумитѣ на неприятеля знамена на българското войнство, които знамена сж водили българския народъ отъ победа къмъ победа, отъ слава къмъ слава, отъ геройство къмъ геройство, знамена, които прославиха името на България и на българския войникъ? (Бурни ржкоплѣскания). Ние обичаме българската армия не само за нейната храбростъ, но и за това, че тя е крепителка на българския народъ, на българската държава. И защото нашата държава е опряна на Парламента, на народа но и на славното победоносно българско войнство.

Г-да! Ние прокламирахме и принципа на обединението на политическитѣ сили. Азъ казахъ, че политическитѣ партии се бѣха разложили.

Какво представляватъ, наистина, днесъ тия партии — партията на демократи-отцепници, на радикали-отцепници, на широки, дружбаши, либерали и най-сетне какво представлява Демокраоническия сговоръ?

Радикали — слаба, нищожна партия; широки — слаба, нищожна партия, разцепени; демократи — слаба, нищожна партия; либерали — три прѣснати ядра, нѣма кой да ги прибере и обедини. Скитатъ се немилни недраги по българското политическо поле! Само Демократическия сговоръ е единна, цѣлостна партия. Но мнозина чакатъ нашето разложение. Напразни надежди! (Ржкоплѣскания). Другитѣ партии сж разложени. Но кой ги разложи? Ние ли ги разложихме? Обвиняватъ ме, че на 10 августъ азъ съмъ билъ унищожилъ партиитѣ. Не азъ ги унищожихъ, а тѣхното минало ги унищожи. Ако тѣ бѣха силни идейни движения, никой не би билъ въ състояние да ги уни-

щожи. но тѣ бѣха безидейни движения, малки политически групи прѣснати ята голѣми на властъ, слаби и нищожни. когато сж въ опозиция. Това сж били българскитѣ партии. Не ние ги разложихме. Ние на 9 юний поискаме да възродимъ политическитѣ сили въ България, да ги възродимъ съ нови сили. Внесохме ли ние нови сили въ нашия политически животъ? Създадохме ли отъ Демократическия сговоръ, наистина, една нова партия? Да, ние създадохме една нова, силна партия, и внесохме прѣсни сили въ нашия общественъ животъ. Тия нови сили сж запаснитѣ офицери, запаснитѣ подофицери, младата, идейната българската интелигенция, гражданството, което растна по бойнитѣ полета въ продължение на години — тия нови сили се наредиха подъ знамето на 9 юний и подъ знамето на Демократическия сговоръ. Ние сме нова партия, съ нови хора, съ нови идеи и разбирания, съ нови методи въ политиката. Ние имаме за целъ да преобразимъ нашия народъ, да възродимъ България, да превъзпитаме нашето общество.

Но казва се: „Вие управлявате четири години — омръзнахте вече на българския народъ“. И други се провикватъ: „Дайте ни властъта по-авторитетна отъ Вашата, властъ, която ще разреши голѣмитѣ социални, стопански и политически проблеми. властъ, която ще примири партиитѣ и която ще успокои българския народъ“. Но кои сж тия, които искатъ нова властъ? Могатъ ли тѣ да я дадатъ? Искатъ нова властъ дружбаши и комунисти ли? Демократи разнебитени? Либерали и радикали и широки разнебитени? Тѣ ли сж, които ще дадатъ новата властъ? Ние бихме желали да ни я дадатъ. Въмѣсто да искатъ нова властъ, тѣ ще папавятъ по-добре, ако извършатъ оня подвигъ, който ние непрестанно проповѣдваме отъ 9 юний до днесъ. Г-да! Вие сте привърженици на днешния общественъ строй. Организирайте се, създайте други сили на реда или пъкъ най-после, елате при Демократическия сговоръ и рамо до рамо съ насъ да работимъ за България. Или пъкъ; ако не щете да работите съ насъ създайте една нова сила, групирайте се, ние ще можемъ да говоримъ и ще можемъ да преговаряме за нова властъ. Но вие сте слаби, вие чезнете, вие се загубвате отъ вашата

безпжтица и да се спасите отъ загинване, направихте неморални коалации, за да дадете новъ кредитъ на разрушителнитѣ елементи. (Ржкоплѣскания и викове „позоръ!“) Ние не сме вѣчни. рано или късно, ние ще си вървимъ, ще дойдете вие, но ние искаме да знаемъ кои сте вие, които ще дойдете следъ насъ? И ние сме въ правото да ви питаемъ: кои сте вие? Защото

на 9 юний ние поехме една историческа отговорност и отговаряме

за България. Ние не можемъ да се дезинтересираме кои ще дойдатъ следъ насъ, защото ние направихме 9 юний, за да възродимъ България, да я спасимъ отъ гибелъ. Ние днесъ сме една цѣлостна партия, а какво представлявате вие днесъ безъ дружбашитѣ и комуниститѣ? Та ако не бѣхте влѣзли въ коалиция съ тѣхъ, за васъ нѣмаше да има нито едно мѣсто въ Народното събрание. (Смѣхъ и ржкоплѣскания) „Вие, казва единъ общественикъ, трѣбва да си вървитѣ, защото сте брутални, сурови, защото вашата властъ е опетнена“. Дайте „нова властъ“, се провикватъ тѣ. Новата властъ, г да, ние ви я дадохме въ ранното утро на 9 юний. Нова по своя моралъ, нова по своя безкористенъ идеализъмъ, нова по своята гражданска доблестъ, по своето самоотвержение, нова по своята безкористна служба на държавата; ние дадохме тая нова властъ, вие я имате предъ себе си, вия знаете нейнитѣ дѣла. сждете. Но вие искатъ да ни измѣстите? Заповѣдайте, ние сме готови. Да ви отстѣпимъ ли? А ако искате борба, приемаме. Но нали вие сте партии на реца като насъ, да се сражаваме ли помежду си за удоволствие на дружбаши и и комунисти? Да си дадемъ ли помежду си ние, партиитѣ на реда, сражение, когато нашето отечество, България, е въ опасностъ, когато то изживѣва тежки дни, когато ние изживѣваме една социална, финансова и стопанска криза? За какво ще се сражаваме? За кожата на България ли? За нейнитѣ мощи ли? За тѣхъ ли ще трѣбва да хабимъ своята енергия, да прахосваме силитѣ си? Недейте! Елате при насъ, елате рамо до рамо да заработимъ заедно като българя, безразлично къмъ

коя група се числимъ (Бурни ржкоплѣскания). Елате, да си подадемъ ржка и следъ общата работа да се раздѣлимъ почтено, като хора общественици, като труженици на едно високо дѣло! Но вие ни казвате: „Идете си!“ — Да, но кои сте вие, които ще ни замѣстите? Нѣма други, освенъ дружбаши и комунисти. Но не знаете ли вие кои сж дружбашитѣ и комуниститѣ? Това е едно движение, което е организирано всички тъмни сили, всички хищнически инстинкти въ България. То прилича на една хиена, която стои неподвижно въ нощната тъмнина и дебне своята плячка, дебне България, за да я победи. Това сж дружбашитѣ и комуниститѣ. Тая опасностъ вие не я ли съзнавате? Не виждате ли я? Ние я виждаме и искаме да се организираме срещу нея въ името на България. Ние никога не сме преставали да се боримъ съ нея и никога не ще престанемъ да призоваваме българскитѣ граждани: елате да заработимъ за България, елате подъ знамето на сговора! Само така дружбаши и комунисти нѣма да успѣятъ. И ако, паче чаяние, тѣ се опитатъ наново да взематъ властъта, ние ще бждемъ изправени предъ нова гражданска война, защото дейцитѣ на 9 юний, които взема участие въ единъ спасителенъ за България подвигъ, нѣма да гледатъ равнодушно варваризирането на България. (Ржкоплѣскания). Да не оставимъ работнитѣ да дойдатъ дотамъ! Елате да се организираме, елате подъ нашето идейно знаме да поведемъ дружно борбата срещу тая опасностъ! (Ржкоплѣскания). Нашата сила е въ нашитѣ идеи, нашата сила е въ нашето право, въ нашето съзнание, въ нашата любовъ къмъ отечеството, въ името на общественатата солидарностъ, въ правото на България да сжществува, въ правото ѝ да напредва и да върви къмъ своето величие.

Но азъ дочувамъ често единъ гласъ:

Кои сте вие, деветоюнцитѣ? Що е Демократическиятъ сговоръ?

Кои сте вие, които проповѣдвате силната властъ и които сте противъ диктатурата? Та нали вие сте фашисти? Та не сте ли вие диктатори? Та не сте ли вие

зацапани съ кръвта, която пролѣхте, когато упражнявахте единъ кървавъ тероръ, презъ две граждански войни съ много жертви? Не желая да говоря за моитѣ другари, ще говоря за 9 юний и за Демократическия сговоръ.

Г-да! Ние не проливахме кръвь. Ние се явихме на 9 юний съ заветитѣ на Христа: да носимъ миръ, социаленъ миръ въ България, да въдворимъ примирение между класитѣ и съсловията, да примиримъ българския народъ въ името на общитѣ интереси на България. Но ние, хората на 9 юний, не бѣхме разбрани. Ние бѣхме атакувани отъ ужаситѣ на дветѣ граждански войни. Въ 1923 год., септемврий, и въ 1925 год., априль, ние не предизвикахме тия войни. Ние бѣхме въ отбрана. Ние се сражавахме съ противника, но не ние го предизвикахме, а той ни атакуваше. Ние трѣбваше да му укажемъ отпоръ съ всички срѣдства, за да спасимъ България. (Ржкоплѣскания). Но вие имате право да ни запитате: е добре, успѣхте ли вие въ вашия опитъ да проведете новия духъ въ обществения животъ. да издигнете България на оная висота, за която мечтаехте? — Да, ние успѣхме. Ние издигнахме България. Презъ януарий месецъ миналата година ние я предадохме чиста, свободна, успокоена, морално укрепнала и възродена. Такава е България и днесъ. Ние дадохме много жертви, за да постигнемъ това. Но тия жертви се дадоха не по наша вина, защото ние бѣхме християни, ние се борихме за примирение, ние проповѣдвахме кротость, ние проповѣдвахме любовъ между българскитѣ граждани, но насъ не ни разбираха, насъ ни само клеймеха. За Бога какво сме криви ние? Не изпълнихме ли нашия дългъ така, както разбирахме? Ние не искахме жертви отъ другитѣ, ние дадохме жертвитѣ, а отговорността за жертвитѣ носятъ ония, които предизвикаха гражданската вѣйна и които въ най-решителнитѣ ѣ моменти избѣгаха задъ граница. (Ржкоплѣскания) Тѣ носятъ отговорността за нещастията, които преживѣхме презъ последнитѣ години.

Азъ и всички ние сме спокойни. Ние съ открити чела ще излѣземъ предъ сѣда на историята и предъ Божия сѣдъ, когато бждемъ призвани да отговаряме за

нашитѣ дѣла. Ние сме съ спокойна съвѣсть, защото не искахме капка кръвь да пролѣемъ, защото се борѣхме за примирение, за миръ и спокойствие. Ние на никого живота не вземахме, ние апелирахме за смирение. Ние се борѣхме за България, за нейното право да съществува, ние бѣхме войници, които изпълняватъ своя дългъ. До късна нощъ въ тия бурни дни, ние седѣхме предъ кандилото и предъ меча, предъ картата на България и предъ иконата за да видимъ България къде е, ще бжде ли спасена или ще загине? (Бурни ржкоглескания). Когато вие, Уважаеми Граждани, сте били на почивка, въ отидихъ презъ кжснитѣ нощи, ние бдѣхме като войниц, ние стояхме като мъртви стражи на своя постъ.

Ние бдѣхме за България,

ние страдахме за нея, ние търпѣхме за нея и треперѣхме надъ нея така, както майката трепери надъ своя младенецъ, когато той е тежко боленъ, когато той е предъ пропастьта да загине. Затова ние сме горди, че изпълнихе нашия дългъ и съ чиста съвѣсть ще се явимъ предъ всички сѣдилища, най вече предъ сѣда на историята, предъ тоя тежъкъ, жѣстокъ сѣдъ, който ще си каже думата за нашитѣ дѣла. Ако ние сме голѣми, ние ще бждемъ възвеличани въ историята; ако ние сме малки, ние ще бждемъ предадени на забвение въ историята. Ако ние сме порочни, ние ще бждемъ заклеимени отъ историята. Но ние еъ християнско търпение, безъ ропотъ, смирено, ще чакаме присѣдата на тая история. И азъ съмъ убеденъ, че историята ще възвеличи дѣлото на 9 юний и дейцитѣ отъ 9 юний. (Бурни ржкоплескания).

Ето, г-да, нѣколкото думи, които азъ искахъ да кажа предъ васъ. Но вие ще се попитате пакъ: каква е вашата политика, какви насоки има вашата политика?

Нашата политика,

на кратко казано, е политика на миръ и на творчество, политика на издигане благополучието и благоденствието на България. А насокитѣ на нашата политика сж: мораль, скромность, идеализъмъ и честно служене на

отечеството. Това сж, г-да, заветитѣ, това сж идеитѣ на 9 юний и на великото дѣло на 9 юний, което бѣше озарено отъ топлото българско слънце въ ранната утринъ на юнския день и осветено отъ кръвта на многобройнитѣ български синове, проляна по разнитѣ бойни полета за България.

Това съ заветитѣ на 9 юний, това сж заветитѣ на Демократическия сговоръ.

Съ тия завети и съ тия идеи ние излизаме предъ българския народъ и му казваме: въ името на тия завети и въ името на тия идеи ние сме готови, народе, да ти служимъ! (Бурни и продължителни ржкоплѣскания и продължително „ура!“)

Цена 5 лева

ПЛЪВЕНЪ
Коопер. печатница и книговез. „Изгрѣвъ“ — № 232.
1927.